

A szerb–albán közeledés (2011–2014) háttere A további enyhülés és az euroatlanti integráció esélyei

Az elmúlt tizenöt évben Koszovó olyan változásokon ment keresztül, ami más, jobb sorsú országokban hosszú évtizedek eredménye. Mióta 1998 márciusában kitört a háború, Koszovó már megjárta három stációt: a NATO katonai beavatkozása véget vetett az elnyomásnak és etnikai tisztogatásoknak, utána nemzetközi igazgatás alatt kezdődött el az újjáépítés, majd pedig a nemzetközi felügyelet mellett gyakorolt függetlenség időszaka. A negyedik állomás a teljes állami függetlenség.

Koszovó 2008 februárjában kikiáltotta függetlenségét, valójában azonban nem lett a nemzetközi közösség teljes jogú tagja, hanem a vitatott jogállású államok sorába lépett. Holott Koszovó függetlensége ma már tény, senki nem vonja ezt kétségbe.

A terület jogi státusza körüli viták és tárgyalások végigkísérték az elmúlt éveket. Megannyi eredménytelen próbálkozás után az Európai Unió irányította párbeszéd 2011-től elkezdett valós eredményeket hozni, s ennek tetőpontját a 2013. április 19-én aláírt 15 pontos megállapodás jelentette. Sokszor elhangzott, hogy Szerbiát mintegy kártyalásként, Koszovó függetlenségének elfogadásáért cserébe veszik fel az Európai Unióba. Pedig évszázados ellentéteket nem lehet egy egyszerű csereüzlettel rendezni. Maga a bővítési folyamat sem így működik, s szerb részről sincs támogatása olyan alkunak, ami a nemzet szent földjét bocsátaná áruba. Mégis, minden jel szerint az ország európai jövője már kezdi megelőzni Koszovó szimbolikus jelentőségét, és látva az elmúlt évek folyamatait joggal mondhatjuk, hogy a szerb–albán közeledés egy lineáris fejlődés része: a múlt lezárása, az egymás mellett élés, a Balkán tartós békéje egyelőre csak remény – de már nem illúzió.

(1. A koszovói kérdés történeti előzményei)

Koszovó a 15. század derekától az első Balkán-háborúig török fennhatóság alatt állt. Az első világháborúban a Monarchia és Bulgária csapatai szállták meg,¹ 1941-ben Olaszország Albániához csatolta,² de eltekintve ettől a két rövidebb megszakítástól, 1912-től kezdve mindvégig Szerbiához tartozott. 1945 után a tartomány Koszovó-Metohija Autonóm Körzet néven lett ismét Szerbia része. Eleinte inkább a hat tagköztársaság formális egyenjogúsága jellemezte a második világháború utáni Jugoszláviát, semmint a korábbi nagyszerb dominancia, ennek megfelelően Koszovó is jelentős szabadságot élvezett a jugoszláv államalakulat keretei között: 1963-ban előbb autonóm területként ismerték el,³ majd az 1974-es alkotmánymódosítás autonóm tartományi státusszal és már lényegében a tagköztársaságokkal azonos önállósággal ruházta fel.⁴ A pártállami Jugoszláviában sokáig sikeresen fojtották el a nemzetiségi ellentéteket, ám Tito halála után ismét felszínre kerültek a régi nacionalizmusok, és ezzel párhuzamosan újra teret nyertek a szerb túlhatalmi törekvések. Az első repedések már a nyolcvanas évek elején megjelentek a jugoszláv egységen – a rákövetkező évtizedben pedig két komoly fegyveres konfliktus kísérte Jugoszlávia felbomlását: 1991 és 1995 között zajlott a délszláv háború, s nyomában az 1998–1999-es koszovói válság.

Az 1980-as évek elejétől véres tüntetések zajlanak Koszovó köztársasági státuszának elismeréséért. Ezeket a szerb erők ugyan elfojtották és szorosabb ellenőrzés alá vonták a tartományt, de ténylegesen pacifikálni többé már nem tudták: a koszovói feszültségek

az egész évtizedet végigkísérték. A Milošević fémjelezte recentralizációs törekvések során Koszovó kiváltságait fokozatosan felszámolták, 1989-ben gyakorlatilag eltörölték addigi autonómiáját és rendkívüli állapotot vezettek be.⁵ Növelték a szerb rendőri és katonai jelenlétet, a társadalom széles rétegeit érintő politikai perek indultak. A tartomány belügyeiről ezentúl Belgrádban döntöttek. A tartományi parlamentet feloszlatták, 1989-től már csak szerbek voltak az államigazgatásban, igazságszolgáltatásban és a rendőrség soraiban. A politikailag megbízhatatlannak ítélt albánokat mind elbocsátották a közszférából.⁶ Ezzel összefüggésben nőtt a munkanélküliség, ami jelentős elvándorlási hullámot indított Nyugat-Európába. Válaszul a növekvő elnyomásra, a helyi albán többség passzív ellenállásba fordult. A feketegazdaság mellett az emigráns albánok hazautalásai lehetővé tették, hogy párhuzamos állami struktúrák alakuljanak ki: saját intézményrendszert építettek fel az oktatás, közegészségügy területén és más alapvető közszolgáltatások ellátására, s igyekeztek újraszervezni a független tömegtájékoztatót.⁷

Eközben felmérve, hogy Szlovénia és Horvátország kiválásával kikerül a föderációból a szerb túlhatalom két fő ellensúlya, a tartomány tagköztársasági rangra emelése helyett egyre inkább a teljes önállósodás került a politikai célok középpontjába. Már 1991 őszén kiküldték Koszovó függetlenségét, a döntést népszavazás is megerősíti, igaz, ennek akkor nem voltak komoly nemzetközi következményei: a független Koszovót Albánián kívül senki nem ismerte el.⁸ 1992 májusában (Belgrád tiltakozása és a szerb kisebbség bojkottja mellett) választásokat is tartanak, ahol az Ibrahim Rugova vezette Koszovói Demokratikus Liga (LDK) elsőprő győzelmet aratott.⁹ Azonban Rugova pacifizmusát idővel egyre több bírálat érte, hiszen békés politikája kevés eredményt hozott. 1991 és 1997 között sajátos patthelyzet alakult ki: Belgrád szoros rendőri ellenőrzés alatt tartotta Koszovót, de nem állt érdekében a boszniai és horvátországi harcok mellett egy újabb front megnyitása.¹⁰ Csendben zajlott az árnyékkormányzat kiépítése, a nemzetközi közvélemény figyelmét lekötötte a boszniai helyzet. Az Európai Közösség a jugoszláv felbomlást vizsgáló testületei (a Badinter-Bizottság és a Lord Carrington vezette Jugoszlávia-konferencia) az albánok legnagyobb csalódására tudomást sem vettek Koszovó függetlenségéről.¹¹ Koszovóról a boszniai háborút lezáró daytoni tárgyalásokon sem esett szó.¹² Ennek hatására 1996–1997-re megjelentek a radikális megoldások hívei, a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK) már a fegyveres ellenállás céljával alakult meg. Olyan szintre igyekeztek eszkalálni a konfliktust, amit már nem nézhet tétlenül a nemzetközi közösség. Folyamatosak voltak az útblokádok, a civil igazgatás és a helyi szerb erők elleni különféle támadások. Ezek az elszórt villongások hamarosan háborúvá terebélyesedtek: 1998 márciusában kitört a koszovói háború.

A nyugati hatalmak viszonyát a koszovói albánok ügyéhez sokáig jellemezte egyfajta kettősség: egyrészt a szovjet felbomlással összefüggésben kialakult egy olyan hallgatóságos elv, hogy a korábbi tagköztársaságok önállósulását elismerik – az ennél alacsonyabb közigazgatási egységek hasonló törekvéseit nem.¹³ A szabály alapvetően önkényes – de jól megtalálja a középút. Az sem lehetett kívánatos, hogy korábbi, országok sorát magukba olvasztó birodalmak egyben maradjanak, mert csak idő kérdése, hogy a nemzeti érzés által fűtött feszültségek mikor feszítik szét, de ugyanakkor ezen államalakulatok ellenőrizhetetlen szétaprózódását sem akarhatta senki. Ez alapján bár az emberi jogi jogsértéseket rossz szemmel nézték, az albánság függetlenségi törekvéseivel nem tudtak teljes mértékig azonosulni, 1995 előtt nem is szenteltek sok figyelmet a koszovói eseményeknek. Erőfeszítéseik az első években mindössze arra irányultak, hogy megakadályozzák a horvátországi és boszniai háború átgyűrűzését és ennek érdekében igyekeztek nyomást gyakorolni a szerb vezetésre az emberi jogok tiszteletben tartása és a tartomány alkotmányos

különállásának helyreállítása érdekében.¹⁴ Másrészt a terrorista merényleteket végrehajtó, s anyagi forrásait köztudottan fegyverkereskedelemmel, kábítószer-csempészettel kiegészítő UÇK-t sem tudták elfogadni mint szalonképes partnert.

Ennek ellenére a nemzetközi közösség levonva az első délszláv háború konzekvenciáit, 1998–1999-ben már sokkal határozottabban lépett fel, és szinte minden elérhető eszközt igénybe vett annak érdekében, hogy megfékezzék az erőszakot. Kezdetben még a tárgyalásos rendezést részesítették előnyben, nyilatkozataikban és a felek számára kidolgozott rendezési tervekben visszatérően megfogalmazták, hogy mind Koszovó függetlenedését, mind az albánok elnyomását helytelenítik, a konfliktus rendezését Jugoszlávia keretei között, az 1989 előtti autonómia helyreállításával, szélesítésével támogatják.¹⁵ A nemzetközi szankciók és a fegyveres erők bevetésének lebetgetése átmenetileg meghát-rálásra kényszerítette Miloševićet: az 1998 októberében Clinton különmegbízottjával, Richard Holbrooke-kal kötött megállapodás rendelkezett a szerb erők létszámának háború előtti szintre csökkentéséről,¹⁶ s széleskörű autonómiát vázolt Koszovó számára, miközben a JSZK területi egysége változatlan marad.¹⁷ Mégsem kezdődött el a remélt párbeszéd, a megállapodás csak a fegyveres beavatkozás elhalasztását jelentette. A rövidéletű tűzszünetet a felek erőgyűjtésre használták, valójában csak a háború intenzitása mérséklődött, teljes fegyvernugvást nem sikerült elérni, s a január 15-i raçaki megszárlás után ismét sűrűsödtek az összecsapások.¹⁸ 1999 februárjában a daytoni békekonferencia mintájára többoldalú tárgyalások kezdődtek Franciaországban Koszovó helyzetének rendezésére (Rambouillet-folyamat). Ez volt az utolsó kísérlet a válság diplomáciai kezelésére. A korábbiakhoz hasonlóan az itt tárgyalt rendezési terv Koszovót Jugoszlávia részeként határozta meg, kiterjedt autonóm jogkörökkel, s a tartomány békéjéért NATO-csapatok (a KFOR) feleltek volna.¹⁹ Milošević és köre azonban úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a tartomány különleges státusza az első lépés az elszakadás felé,²⁰ s a NATO-kontingens bevonulása esetén (szemben egy koalíciós összetételű ENSZ-haderővel) elveszítenék maradék lehetőségüket is Koszovó sorsának befolyásolására.²¹ Ráadásul a rendezési terv – amely inkább emlékeztetett ultimátumra, mint egyenlő felek kompromisszumára – a NATO erői számára szabad mozgást igényelt Jugoszlávia egész területén.²² Ez a koszovói békefenntartáshoz nem lett volna elengedhetetlen – viszont egy szuverén állam számára elfogadhatatlan követelés. A szerbek ezen a ponton már csak a rossz és a még rosszabb között tudtak volna választani. Milošević számára nem volt hova visszavonulni, hiszen eredeti népszerűségét éppen Koszovó 1989-es úgymond „visszaszerzése” adta – háború nélkül nem mondhatott le róla. S a béketerv elfogadása minden szerb számára a tartomány feladását jelentette volna, főleg mivel a szövegben volt rá utalás, hogy egy átmeneti periódus után (nyilvánvaló kimenetelű) népszavazással döntenek el a tartomány jövőjét.²³ Ebben a lehetetlen helyzetben Belgrád elérkezettnek látta az időt Koszovó etnikai arányainak megváltoztatására. Milošević nem rettent meg a nemzetközi elszigetelődés veszélyétől: a korábbi tapasztalatok alapján az egységes és határozott nyugati fellépés nem volt valószínű, annál is inkább, mert az ENSZ BT-ben nem kaphatott zöld utat az Alapokmány VII. fejezete alapján hozott békekikényszerítésre vonatkozó határozat.²⁴

Azzal, hogy a szerbek elutasították a kompromisszumot, kimerültek a békés rendezési utak. A nyugati hatalmak eltökéltek voltak, hogy fegyverrel kényszerítsék ki a békét, ha Belgrád nem fogadja el önként a rambouillet-i egyezményt.²⁵ Tudatában voltak Milošević szándékainak, és a korábbi jugoszláviai tapasztalatok alapján még a konfliktus teljes elfajulása előtt lépni akartak. Ebben nagy hatást gyakorolt rájuk a Srebrenicát idéző raçaki vérengzés.²⁶ Másfelől saját hitelességüket is meg kellett őrizniük korábbi fenyegetéseik beváltásával.²⁷ Megkezdődtek a NATO-bombázások, s rögtön ezután a szerbek átfogó had-

műveleteket indítottak Koszovóban.²⁸ Azon voltak, hogy déli irányba kiszorítsák az albánokat, nyomában (az UNHCR becslései szerint) 800 ezres menekülthullám indult el főként Albánia és Macedónia felé.²⁹ A NATO vezetése eredetileg azzal számolt, hogy a légitámadások hatására Milošević néhány nap alatt meghátrál és aláírja a rambouillet-i egyezményt.³⁰ Ehelyett életbe léptette az ún. Patkó-tervet, a koszovói albánok kiűzésének forgatókönyvét. Így a koszovói humanitárius katasztrófa arra készítette a nyugati hatalmakat, hogy a kezdeti figyelmeztető jellegű, katonai célpontok elleni korlátozott akcióit fokozatosan kiterjessze.

A történet vége jól ismert: Jugoszlávia ebben a háborúban nem vehette fel a küzdelmet a világ legerősebb katonai szövetségével szemben. A szerb vezetés teljesen elszigetelődött: Moszkva úgy értékelte a helyzetet, hogy nagyhatalmi pozícióinak visszaszerzését a szerb szövetségnél jobban szolgálja a közvetítői szerep felvállalása.³¹ A kumanovói katonai-technikai megállapodás értelmében 1999 nyarán a szerb csapatok elhagyták Koszovót, s helyüket nemzetközi békefenntartók vették át. Koszovó elvesztése Jugoszlávia szétesésének egyik utolsó és legmeghatározóbb állomása volt. A tartomány ENSZ-protectorátus alá került, s minden kapcsolata megszakadt Belgráddal. Ezzel végleg leáldoztak a Nagy-Szerbiáról alkotott álmok, s innen egyenes út vezetett a Milošević-rezsim bukásához.

(2. Koszovó a nemzetközi protektorátus első évtizedében)

A koszovói kérdés alakulása a háború után

Koszovó sorsát az 1999. június 10-én hozott 1244-es ENSZ BT-határozat volt hivatott rendezni. A határozat Koszovót határozatlan ideig nemzetközi igazgatás alá helyezte, s ezzel bár nemzetközi jogilag Jugoszlávia része maradt, Belgrád *de facto* elveszítette a területet, hiszen a továbbiakban semmilyen befolyása nem volt a koszovói eseményekre. A Biztonsági Tanács mind a jugoszláv, mind a koszovói erők részéről megkövetelte az erőszakos akciók befejezését, előírták minden szerb haderő kivonulását és az UÇK demilitarizálását. A határozat felhatalmazta az ENSZ főtűkárát az átmeneti polgári közigazgatás kiépítésére. Ennek értelmében állították fel a nemzetközi civil igazgatásért felelős ernyőszervezetet, az UNMiK-ot (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*). A tartomány pacifikálásáért és a rend fenntartásáért a NATO parancsnoksága alatt álló, ENSZ-mandátumú KFOR felelt.

Az 1244-es BT-határozatban a felek megerősítették addigi elkötelezettségüket a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szuverenitása és területi integritása iránt, vagyis Koszovót Szerbia integráns részének tekintették, melynek ugyanakkor valódi önkormányzatiság („*meaningful self-administration*”) jár és lényegi autonómia („*substantial autonomy*”) illet.³² Ez a megfogalmazás, hogy a fajsúlyos kérdéseket nyitva hagyják, az állandó tagok között feszülő érdeklentéteknek volt betudható.³³ A szövegben rejlő kettősséget a későbbiekben mindkét fél a maga javára igyekezett kihasználni: Koszovó a határozat rendelkezéseiből az autonómiát emelte ki, ami lehetőséget adhat az elszakadás deklarálására is, a szerbek pedig azt hangsúlyozták, hogy Koszovó továbbra is öhozzájuk tartozik. A Biztonsági Tanács emellett politikai párbeszéd indításáról rendelkezett a tartomány jövőjét illetően, de ehhez nem rendelt határidőket. Nem is tartotta fenn magának a jogot a terület végső státuszának kialakítására, ezt az érintett felekre bízta.³⁴

Koszovó történetének fehér foltja 2004-ig

Azok számára, akik a Balkánnal nem napi szinten foglalkoztak, a Milošević bukása utáni néhány év amolyan fehér folt a régió politikai változásait illetően. Van, aki legközelebb 2008-ban, a koszovói függetlenség kikiáltásakor hallott újra a térségről – a probléma azzal van, hogy kis túlzással maguk a nagyhatalmak is csak 2004-ben eszméltek. Éppen ez az, ami többek

között felróható a nyugati államoknak a koszovói válságkezeléssel kapcsolatban: 2001 után a Közel-Kelet került a világpolitika középpontjába, s így persze valamennyire szükségszerű volt a koszovói kérdés háttérbe szorulása. Amíg a fegyveres konfliktusban tanúsított nyugati magatartás sikeresnek mondható, az erőszak megfékezése után már sokasodtak az elhibázott lépések. Jóllehet, a végső rendezés halogatásához az is hozzájárult, hogy a BT tagjai között továbbra sem volt remény lényegi konszenzusra, s az a félelem sem volt alaptalan, hogy a koszovói kérdés szerbek számára kedvezőtlen eldöntése letérítheti úttjáról a szerbiai demokratikus átmenetet.³⁵ A koszovói albánok radikalizálódása, a 2004 márciusi megmozdulások irányították rá a figyelmet ismét a terület státuszának rendezetlenségére.

2000 és 2004 között a koszovói demokráciaépítés, az ENSZ égisze alatt létrehozott keretek tartalommal való megtöltése viszonylagos nyugalomban zajlott. 2000 őszen helyhatósági választásokra került sor, 2001. május 15-én megszületett az ideiglenes koszovói öngazgatás alkotmányos kerete. Ez tette le a választási rendszer és politikai struktúra alapjait, s ebben különös figyelmet szentelt a kisebbségek megfelelő képviselésének, a kormánytagok között is fenntartott két kvótát számukra.³⁶ Az UNMiK által kidolgozott kvázi-alkotmány alapján még a 2001-es évben parlamenti választásokat tartottak, felállt a törvényhozás, s néhány hónapos belpolitikai kötélhúzás után eldőlt, hogy az elnököt a választásokon győztes LDK (Koszovói Demokratikus Liga) adja Ibrahim Rugova személyében, míg a koalíciós kormány élére a választásokon második helyen zárt PDK (Koszovói Demokrata Párt) politikusa, Bajram Rexhepi került.³⁷ Ezzel egy igen sajátos kettős hatalmi rendszer alakult ki, melynek két pólusát az ideiglenes irányítási misszió és a helyi választott kormányzat adta, utóbbi egyértelmű alárendeltségével. Az alkotmányos keret elhatárolta azokat a jogköröket, melyeket a koszovói választott intézményekhez delegáltak (egészségügy, oktatási rendszer, mezőgazdaság, tudomány–technológia, kultúra, közlekedés stb.) és azokat a kompetenciákat, melyeket az UNMiK magának kívánt fenntartani (monetáris politika, vámügy, költségvetés ellenőrzése, bírák és ügyészek kinevezésének felügyelete, parlament feloszlásának joga, a felálló Koszovói Védelmi Hadtest működésének ellenőrzése stb.).³⁸ A távlati cél az volt, hogy egyre több jogkör kerüljön a helyi adminisztráció kezébe, ám az UNMiK számára komoly fejtörést okozott, hogy miként ossza meg kompetenciáit a helyiekkel, hogy közben semmiképp ne engedje ki a kezéből a tartomány ellenőrzését. Ez megnehezítette a koszovói vezetés politikai szocializációját: egyrészt el kellett fogadniuk, hogy hatalmuk bizonyos politikaterületekre nem terjed ki, és amúgy is korlátozott, mert önállóságuk csak addig érvényesül, amíg ez az 1244-es BT-határozat szabta keretek között marad, másrésztől viszont hozzá kellett szokniuk, hogy a hatáskörükbe tartozó ügyekért, döntésekért felelősséggel viseltetnek.³⁹

Ez a feszültségektől nem mentes, de a korábbiakhoz képest nyugodtabb, eseménytelen időszak 2004 márciusáig tartott, amikor az etnikai konfliktus újra lángra kapott. Történt, hogy a Čabar nevű faluban három kutyák elöl menekülő albán gyermek az Ibar folyó vizébe fulladt. Az albánok körében viszont mindez úgy terjedt el, hogy szerbek kergették őket a kutyákkal a halálba.⁴⁰ Hogy valójában mi az igazság, a következmények szempontjából mellékes. Négyezer szerbet és cigányt üldöztek el otthonaikból,⁴¹ szerb kulturális emlékhelyek százait érték támadások.⁴² A 2004 tavaszi események rámutattak, hogy a megbékéléshez fűzött remények teljesen alaptalanok, a két szembenálló etnikum között minimális együttműködést vagy bizalmat sem sikerült kialakítani.

Státusztárgyalások és az Ahtisaari-terv

Jelen keretek között nincs arra lehetőség, hogy a maguk kronologikus rendjében végigkövessük a státusztárgyalásokig vezető utat, a különféle elvetélt béketerveket és a Martti Ahtisaari irányította tárgyalássorozatot. A 2004-es évet azért tartjuk számon mint

fordulópont Koszovó történetében, mert mindaddig élt egy olyan meggyőződés, hogy a státuszkérdés napirendre vétele a törékeny békét fenyegetné és inkább a státuszkérdés lebegtetésével lehet konstruktív magatartásra bírni a feleket. Az uralkodó álláspont eleinte a *standards before status* elv volt, amely bizonyos előfeltételek teljesüléséhez kötötte a tartomány jogállásának rendezését: Koszovónak előbb európai normák szerint működő demokráciává kellett volna válnia.⁴³ Ebben az összefüggésben a nemzetközi jelenlét értelme nem egyszerűen multietnikus, hanem olyan posztnacionális társadalom kiépítése volt, ahol az etnikai hovatartozás teljesen eljelentéktelenedik. A bizonytalanság ugyanakkor csak növelte az instabilitást, a félelmeket, a koszovói etnikumok szembenállását, és nem segítette elő a Milošević-éra utáni szerb belpolitika konszolidációját sem,⁴⁴ így a státuszkérdés nyitva tartása a párbeszéd elősegítése helyett inkább az ellenkező hatást váltotta ki. Kai Eide helyzetértékelése 2004 nyarán már az addigi politika elvetését sürgette, belátva, hogy a megfogalmazott elvárások (úgy mint a demokratikus intézményrendszer, jogállamiság, de kiváltképp a mozgásszabadság biztosítása, a működő piacgazdaság létrehozása, a tulajdonjogok megerősítése) a valóságtól teljesen elrugaszkodottak, s teljesítésükre Koszovó még hosszú évekig nem lesz képes.⁴⁵ Reagálva a tavaszi zavargásokra Kofi Annan – a Biztonsági Tanács egyhangú felhatalmazásával – még októberben kinevezte Martti Ahtisaari béke Nobel-díjas finn diplomatát a státusztárgyalások vezetésére.⁴⁶

Ezen a ponton érdemes számba venni minden olyan megoldási javaslatot, akár csak elméleti lehetőségeket is, melyek hozzájárulhattak volna a konfliktus megoldásához vagy éppen mind a mai napig alkalmasak lennének az ellentétek megnyugtató rendezésére. A Független Nemzetközi „Koszovó–Bizottság” (IICK) 2001-es jelentése négy rendezési tervet vázolt fel, és ezzel jó összefoglalását adta azoknak a javaslatoknak, melyek alapján meg lehetett (volna) oldani a Koszovó státusza körüli vitákat.

Elsőként felmerülhetett a nemzetközi protektorátus hosszútávú fenntartása. Ezt szükségessé tette, hogy a lefektetett demokratikus intézményrendszer tartalommal való feltöltése, a demokratikus politikai kultúra és életképes civil társadalom kialakítása nem megy, nem is mehet egyik napról a másikra. S a nemzetközi polgári és katonai jelenlét hiányában nem lett volna lehetséges a tartomány békéjének fenntartása, nem voltak meg a feltételek a menekültek visszatérésére és a szerb kisebbség mozgása korlátozott maradt, amennyiben csak a védett, KFOR által felügyelt zónákban voltak biztonságban. Azonban féléo lehetett, hogy a *status quo* fenntartása elidegenítheti az albán elitet az együttműködéstől, s a 2004-es zavargások is megmutatták, hogy a helyi albánság egyre inkább radikalizálódhat, ha továbbra is függőben marad Koszovó végső státuszának tisztázása. Az átmeneti nemzetközi felügyelet tartóssá tétele a szerb sérelmekre sem jelenthetett megoldást, hiszen bár névleg sajátjuknak mondhatták Koszovót, lényegében be se teheték oda a lábukat.

Mindig napirenden volt Koszovó tényleges visszacsatolása Szerbiához, kiterjedt autonóm jogkörökkel. Mivel a szerbek a gyakorlatban a kumanovói egyezmény után már birtokon kívül voltak, általában nagyvonalúnak mutatkoztak a koszovói autonómia mértékét illetően. A 2000-es évek közepére viszont világossá vált, hogy a rendezésnek ez a módja újabb vérontáshoz vezethet, mert a koszovói albánok akármilyen laza is lenne a kapcsolat Pristina és Belgrád között, nem kívánnak egy államban élni a szerbekkel.⁴⁷ Mi több, a szerb kormányzat számára is embert próbáló feladat lett volna a nyugat felé fordulás, az európai integrációs szervezeteknek való megfelelés, ha közben a létszámában jelentősen megnőtt, a központi hatalommal ellenséges albán kisebbséggel is meg kell küzdeniük.⁴⁸

Harmadik opcióként jöhetett számításba Koszovó „feltételes függetlensége”, miszerint önállóságát elnyerné, de még nem emelkedne azonnal a független államok sorába: a nemzetközi közösség csak azután fogadná el, hogy a vele szemben támasztott elvárásoknak

képes megfelelni (különös tekintettel a kisebbségi jogok biztosítására), másrészt kötelezőnek a területi expanzióról való lemondásra és további korlátokat állítanának az állami szuverenitás elé, akár egy nemzetközi gyámság formájában is. Ez kevésbé szoros ellenőrzés, mint az 1999-ben életbe lépett ENSZ-protectorátus, de meghagyja a nagyhatalmaknak intézményesített befolyásolási lehetőségét. A tervezetek javasolták, hogy a „próbaidő” alatt a külső védelmet továbbra is a nemzetközi erők lássák el, a belső biztonságot viszont a helyiekből szerveződő rendőrség szavatolja, ügyelve az egyes etnikumok arányos képviselőit, aminek az igazságszolgáltatásban is érvényesülnie kell. S ahogy halad előre a koszovói jogállam fejlődése, úgy nyerne vissza mind több szuverenitás-elemet (kereskedelmi kapcsolatok, ENSZ-tagság stb.).⁴⁹ A Koszovó–Bizottság ezt az utat látta a legcélravezetőbbnek, ugyanezt javasolta a Nemzetközi Válságcsoport 2002-es útítelve,⁵⁰ s ez volt később az Ahtisaari-terv lényege is.⁵¹

A koszovói albánok körében magától értetődően a teljes függetlenség volt a leginkább vonzó megoldás, hiszen már az 1991-es népszavazáson is kinyilvánították eziránti akaratukat, s az ENSZ-adminisztráció szemükben csak egy közbenső állomás volt az önálló államiság felé.⁵² De a nemzetközi jelenlét teljes kivonása, beleértve a békefenntartó erőket is, hamar az ellenségeskedés kiújulásához vezethetett volna, már csak ezért sem merült fel komoly formában Koszovó teljes függetlensége.

A 2000-es években mindvégig az alternatívák között szerepelt az amúgy is megosztott tartomány felosztása, melynek során az északi, többségében szerblakta területek Szerbiához kerülnek és létrejön a független Koszovó, ami esetlegesen kiegészül az albánok lakta dél-szerbiai területekkel, vagyis a Medveđa–Bujanovac–Preševo vonal elcsatolásával. Ez az a terület amit az albánok csak Kelet-Koszovóként említenek és a második világháború után került a közigazgatási határ másik oldalára.⁵³ Bár az események az elmúlt években már túlhaladtak azon a ponton, amikor a felosztás még szóba jöhetett, látni kell az elképzelés pozitív vonzatait: Szerbia elismerése rövidre zárna a Koszovó államiságával kapcsolatos vitákat és joggal lehetne várni az északi határ ellenőrzése miatti feszültségek enyhülését. A felosztás amúgy is csak a meglévő állapotokat szentesítette volna, hiszen Észak-Koszovó 1999 óta mint idegen test létezett a nemzetközi igazgatás alá vont tartomány keretei között, itt Pristina akarata nem érvényesült: ez a terület Belgrád fennhatósága alatt állt, a koszovói szerbek saját intézményeiket működtették az anyaállam segítyeiből. Igény a területcserére is lett volna: tudvalevő, hogy a dél-szerbiai albánok (az UÇK támogatásával) 1999 és 2001 között egyszer már szembefordultak a szerb központi hatalommal.⁵⁴

Bár egy ilyen kompromisszum is nagy áldozatokat kíván szerb részről, ezzel a hasznok nem csak egy oldalon halmozódnának: egy jelentős szerb kisebbség kerülhetne vissza az anyaországához – mégis oka van, hogy az elképzelés nem merült fel komolyan sem a koszovói válság idején, sem azóta. A felosztás nem jelentene megoldást arra a problémára, hogy a szerb identitás alapelemeit képező területek csúsznak ki Szerbia kezei közül. Bizonytalanná válna egyúttal az Ibartól délre élő szerb kisebbség sorsa: minthogy elszórtan élnek és eddig sem teheték meg, hogy elforduljanak a koszovói államtól, területcsere esetén még védtelenebbé válva identitásuk feladása, fokozatos asszimiláció várna rájuk – ha épp nem döntenének az átköltözés mellett. Továbbá, a szerbek aligha engednék át az egész Preševo-völgyet, tekintve hogy itt (Bujanovactól délre) található a Cepotina katonai támaszpont, a szerb hadsereg legmodernebb, 2009-ben átadott bázisa.⁵⁵ Ennél is komolyabb gyakorlati akadály, hogy mivel a jelentős ipari központok a szerblakta területeken találhatók, gazdasági ellehetlenüléssel járhatna Észak-Koszovó elcsatolása. Ilyen a mitrovicai Trepča ipari kombinát (bányák, fémipari gyárak), a volt Jugoszlávia egyik óriásvállalata, melynek elvesztése komoly csapás lenne a koszovói iparnak.⁵⁶ A felosztás

vagy területcsere súlyos vízmegosztási kérdéseket is felvetne: az Ibar folyón duzzasztott Gazivoda-víztározó egyfelől fontos a koszovói ivóvízellátásban, másrészt hűtőfolyadék-ként is szükség van a mesterséges tó vizére egy nikkelgyárban és a pristinai *Kosovo B* erőműben, így elcsatolása a koszovói energiaellátást is alapjaiban érintené.⁵⁷

Legalább ilyen súllyal esik latba a külvilág elutasítása. Noha az érintett felek akaratából történő határmódosításnak nincs nemzetközi jogi akadály, a Balkánon beláthatatlan láncreakciót indíthatna el, több oldalról egyszerre merülne fel a jelenlegi államhatárok módosítása (macedóniai albánok, *Republika Srpska*).⁵⁸ A régió stabilitását szem előtt tartva a nemzetközi közösség mindvégig eltökélt volt, hogy nem határmódosítással, hanem a multietnikus együttélés feltételeinek megteremtésével rendezze az ellentéteket (maga a 2001-es UNMiK égisze alatt született alkotmányos keret oszthatatlannak nevezi Koszovó területét). Bár a nyugati hatalmak mereven elzárkóztak a balkáni határok etnikai alapon történő újrarajzolása elől, látni kell, hogy nem önmagában a homogén nemzetállamokkal szemben elutasítóak – bárcsak úgy lenne, akkor többé nem az etnikai feszültségekről szólna a térség élete. Viszont az egyes etnikumok mozaikos elhelyezkedése nem teszi lehetővé, hogy ezek mentén húzzák meg az államhatárokat: mindig maradnának kisebbségek a határ másik oldalán, melyek megfogyatkozott létszámban még védtelenebbek lennének, s így a határmódosítások jó eséllyel kitelepítéssel, tömeges népességmozgással, menekültáradattal és etnikai tisztogatásokkal járnának. A stabilitás előtérbe helyezése tehát az oka, hogy a hidegháború utáni soknemzetiségű államok felbomlásakor a nemzetközi közösség az *uti possidetis iuris* elvet igyekezett érvényesíteni az egykori belső határok államhatárokká alakításával⁵⁹ – a függetlenedés joga (ahol elismerték) területhez kötődött, és nem népekhez, etnikai csoportokhoz.

Persze sok minden csak elhatározás kérdése lenne: a felosztás okozta gyakorlati problémák mindegyike kezelhető. Ha a vízmegosztási kérdésekre gondolunk, kétoldalú államközi szerződéssel le lehetne fektetni a Gazivoda-tó használatának körülményeit, és adott esetben nemzetközi felügyelet alá vetni az egyezmény végrehajtását, hogy a szerb fél egy esetleges szabotázskcióval ne hozhassa kiszolgáltatott helyzetbe a koszovóiakat. Nem ez lenne az első ilyen típusú megállapodás a történelemben. A felosztás precedenst teremtő hatása is kissé cinikus nyugati érvelés, amikor az általuk pártolt koszovói függetlenedés minden törekvésük ellenére hasonló hivatkozási alapot teremtett, elég csak a dél-kaukázusi szeparatizmusra gondolni. Nem véletlen, hogy nyugati oldalon is találkozhatunk mérvadó, a határmódosítást pártoló véleményekkel, hiszen ez a megoldás bár maximálisan egyik felet sem elégíti ki, mégis az ismert körülmények között a lehető legigazságosabb: mérsékli a szerb vereségérzetet és közben megadja Koszovónak a régóta vágyott saját (és nemzetközileg is elismert) államiságot. Sir Ivor Roberts brit diplomata röviddel a koszovói függetlenség kikiáltása előtt a *The Independent* hasábjain érvelt a felosztás mellett, mint a konfliktusrendezés egyetlen tartós módja. Különben is abszurd (lenne) – magyarázta a volt belgrádi nagykövet igen helyesen –, hogy Koszovót meghagyják a Milošević vezette Jugoszlávia részeként, majd tíz évvel később a demokratizálódó Szerbiát büntetik az ország egynyolcadának elszakításával.⁶⁰ Az Európai Unió német főtárgyalója, Wolfgang Ischinger 2007 folyamán szintén felvetette a területváltás lehetőségét.⁶¹ A tekintélyes amerikai *think-tank*, a RAND vezetője, James Dobbins miközben a felosztást önmagában elfogadhatatlannak nevezte, az államközi szerződésen alapuló területcserét egyáltalán nem tartotta ördögötől valónak.⁶²

A Koszovó–Bizottság jelentésében ugyan nincs benne, de elvi szinten szót kell ejteni az ötödik foratókönyvvel összefüggő további végkimenetről: Koszovó és Albánia uniójáról. Maga a koszovói vezetés egyelőre nem szorgalmazza az egyesítést, aminek a tilalmát a 2008-as alkotmány is kimondja. Ebben persze komoly szerepe van a nemzetközi közösség elutasító hozzáállásának: a kevés kérdés egyike volt, amiben az Összekötő Csoport tagjai

között egyetértés volt, hogy Koszovó felosztása és/vagy Nagy-Albánia létrehozása kerü- lendő, utóbbi különösen azért, mert az rövidesen Macedónia felbomlásához vezethetne.⁶³ Koszovó tehát a nyugati nagyhatalmak rokonszenvét tenné kockára, ha hivatalos formában napirendre venné minden albán egyesítésének szándékát. Egyelőre csak a koszovói politikai palettán a közelmúltban megjelenő radikális párt, a *Vetëvendosje!* tűzte zászlajára az albán területek egyesítését – és ezzel mind a 2010. decemberi, mind a legutóbbi, 2014 júniusában tartott választáson figyelemre méltó, tíz százalékos meghaladó eredménnyel zárt.⁶⁴

2005 végén a két érintett fél bevonásával többoldalú tárgyalások kezdődtek Koszovó státuszának kialakítására. Előbb Ahtisaari és stábjá folytatott megbeszéléseket Belgrádban és Pristinában, majd 2006 februárjától Bécsben közvetlen tárgyalásokra került sor a szerb kormány, a koszovói szerbek és a koszovói albánok képviselői között.⁶⁵ Az ENSZ főtárgyalója 2007 márciusában benyújtott egy tervezetet Koszovó státuszának végleges rendezésére, olyan javaslatot azonban nem sikerült kidolgozni, melyre a koszovói és a belgrádi vezetés is rábólintott volna. Ahtisaari kezdetől fogva elkötelezett volt a koszovói függetlenség iránt, és így nem lehetett megnyerni a szerb felet semmi kompromisszumra.⁶⁶ Bár a közvetítő mindenfajta elfogultsága hátrányokkal járhat a békefolyamatra nézve, azért is volt taktikai hiba, hogy Ahtisaari nem titkolta személyes meggyőződését, mert látva ezt a támogatást az albánok már nem kompromisszum céljával ültek tárgyalóasztalhoz, hanem hogy a kiszakadásuk részleteit egyeztessék. A rendezési terv és a hozzá fűzött (de formailag attól elkülönülő) ajánlások egyaránt az albán érdekeket tükrözték, mert a javaslatcsomag egyetlen életképes opciónak Koszovó nemzetközi felügyelet mellett gyakorolt függetlenségét tartotta: egy korlátozott és fokozatosan kiterjedő szuverenitás- sal rendelkező államot hozott volna létre, ahol az UNMiK mandátuma egy átmeneti idő- szak után lejár, a nemzetközi katonai és civil szervezetek (EU, NATO, EBESZ) jelenléte ugyanakkor fennmarad, s a nemzetközi ellenőrzést az Európai Unió különleges megbí- zottja, a nemzetközi polgári képviselő (ICR) gyakorolja, akinek a személyét az EU-val és az ENSZ BT-vel egyeztetve a Nemzetközi Irányító Csoport államai döntenek el.⁶⁷ Más rendezést nem tartott elképzelhetőnek, mondván a terület Szerbiával való újraegyesítése nem elképzelhető, a végleges rendezés halogatása pedig növeli Koszovó és az egész régió instabilitását, megnehezíti a tartomány demokratikus és gazdasági fejlődését, valamint az etnikumok közti megbékélést. A gyakorlatban pedig az átmeneti állapot azért különösen aggályos – érvelt Ahtisaari –, mert státuszának rendezetlensége miatt Koszovó nem tud nemzetközi pénzügyi szervezetekhez fordulni, külföldi tőkebefektetéseket vonzani, illet- ve teljes mértékben integrálódni a régió gazdaságába, s így nem képes az infrastruktúra megfelelő fejlesztésére, a szegénység és széleskörű munkanélküliség felszámolására.⁶⁸

Az Ahtisaari-terv (hivatalos nevén „Átfogó javaslat Koszovó státuszának rendezésére”) a jogállam és a piacgazdaság kiépítése mellett kiemelt figyelmet szentelt a multietnikus alapokon nyugvó társadalom kiépítésének: ennek kulcsa a diszkriminációmentesség, a kisebbségek jogvédelme és politikai életben való aktív részvételük feltételeinek biztosí- tása. A javaslat a szerb kisebbség és a többi kisebbségi közösség számára valós számárá- nyukat jelentősen meghaladva tíz-tíz képviselőhelyet biztosított a pristinai parlamentben. A kisebbségek jogait biztosítandó a tervezet az országotól a helyi szintig alkotmányos garanciákat kívánt életbe léptetni. Széleskörű autonómiát irányzott elő a szerbek számá- ra döntéshozatali jogkörök decentralizációjával, ami kiterjed az anyanyelvi oktatásra, a közegészségügyi hálózat megszervezésre, a helyi gazdaságfejlesztésre, továbbá engedé- lyezni kívánta a saját sajtótermékeket, az anyaállammal való kapcsolatok fenntartását, az anyaállam nyújtotta anyagi támogatást, illetve hogy az Ibar folyó két oldalán lévő szerb önkormányzatok szövetséget alakítsanak meg a közös fellépés érdekében.⁶⁹ Nem szabad

viszont megfélekedni róla, hogy ezek túlnyomórészt olyan előnyök voltak, amikkel a szerbek már eleve rendelkeztek.⁷⁰

Ami a szerb álláspontot illeti, Belgrád az 1244-es BT-határozat talaján állt, mert ebben voltak számukra kedvező passzusok is, mindenekelőtt Szerbia területi integritásának elismerése. Visszatérően megfogalmazták és 2006 őszén népszavazás után az alkotmányba is belefoglalták, hogy Koszovó és Metohija az oszthatatlan Szerb Köztársaság része,⁷¹ de egyúttal igen laza közjogi kapcsolatot is elfogadhatónak tartottak Belgrád és Pristina között. A státusz tárgyalásokon a „több mint autonómia, kevesebb mint függetlenség”-formulát igyekeztek érvényesíteni:⁷² a tartománynak nagyfokú öngazgatást javasoltak, s azon belül külön autonómiát a szerb kisebbségnek.⁷³

Az Ahtisaari vezette tárgyalások tehát nem hozták meg a remélt áttörést. Nem is csoda, hiszen ez voltaképpen egy nulla összegű játék volt: a szerbek mindenbe belementek volna, ami nem Koszovó függetlenségét eredményezi, a koszovói albánok számára viszont kizárólag a teljes függetlenedés volt elfogadható.⁷⁴ 2007-ben az ENSZ főtárgyalója maga állapította meg, hogy a felek nem képesek semmilyen érdemi kompromisszumra, és további tárgyalásokkal a jelenlegi patthelyzet nem feloldható.⁷⁵ Hiába élvezte az Ahtisaari-terv a világpolitika számos fajsúlyos szereplőjének (Egyesült Államok, Európai Unió fontosabb tagországai) támogatását, a szerbek mellett hagyományosan kiálló Oroszország jelezte, hogy a Biztonsági Tanácsban nem fogja támogatni Koszovó státuszának ennyire egyoldalú rendezését.⁷⁶ Így új, az 1244-est felváltó BT-határozat nem jöhetett létre.

Ennek ellenére még voltak diplomáciai erőfeszítések a párbeszéd felújítására, de minden jel azt mutatta, hogy a koszovói kérdés végleg zsákutcába jutott.⁷⁷ Washingtonban és a nyugat-európai fővárosokban ekkorra már megérett az az elgondolás, hogy Oroszország és Szerbia ellenkezése mellett is pontot tesznek a státuszkérdés végére – vagyis elfogadják Koszovó egyoldalú függetlenedését.⁷⁸

Fontos hangsúlyozni, hogy az Ahtisaari-tervet elutasították ugyan, de 2008 után alapvetően ennek mentén zajlottak a folyamatok Koszovóban! Koszovó kikiáltotta függetlenségét, de a nemzetközi jelenlét fennmaradt. Felállt a tervben felvázolt Nemzetközi Irányító Csoport (*International Steering Group*) és létrehozták a Koszovó demokratikus fejlődését figyelemmel kísérő Nemzetközi Polgári Irodát (ICO). 2009 elején megkezdődött a Koszovói Védelmi Hadtest leszerelése és a NATO hozzálátott az új Koszovói Biztonsági Erő (KSF) megszervezéséhez, kiképzéséhez.⁷⁹ Az albánok tartották magukat Ahtisaari javaslataihoz, hogy megőrizze a nyugat jóindulatát: hivatkoztak rá a függetlenség nyilatkozatban, s elvei megjelentek a 2008 nyarán elfogadott koszovói alkotmányban is, a szórványszerbség számára lehetővé vált a tervben biztosított jogok gyakorlása.⁸⁰

A koszovói függetlenségi nyilatkozat és utóélete

Miután a végleges rendezést célzó tárgyalások megbuktak, 2008. február 17-én a pristinai parlament rendkívüli ülésén az Egyesült Államok támogatásával és az EU képviselőivel egyeztetve kikiáltották Koszovó függetlenségét. A nyilatkozat heves reakciókat váltott ki Szerbiában és nyomában zavargások kezdődtek a Koszovóhoz tartozó, de többségében szerbek lakta Mitrovicában is. Főleg közhatalokat, bíróságokat és az újonnan felállított határátkelőket érték támadások,⁸¹ az UNMiK rendőrsége és a szerb tüntetők közti összecsapás március 17-én halálos áldozatot is követelt.⁸² A belgrádi kormányzat azonnal érvénytelennek nyilvánította a függetlenség egyoldalú deklarálását, hangsúlyozva, hogy az egyoldalú elszakadás semmilyen joghatást nem keletkeztet, ugyanakkor súlyosan sérti Szerbia területi integritását és a nemzetközi jogot, különös tekintettel az ENSZ Alapokmányra, a Helsink-i Záróokmányra és az 1244-es BT-határozatra.⁸³ Kérésükre már

másnap összeült az ENSZ BT, ahol Boris Tadić államfő élesen elítélte a függetlenség kikiáltását, s óva intett a függetlenség elfogadásának precedenst teremtő hatásaitól.⁸⁴

Belgrád gyakorlati erőfeszítései alapvetően Észak-Koszovóra koncentráltak, igyekeztek erősíteni a szerb többségű területek különállását, hogy ne tagozódjanak be a koszovói államba, ennek része volt az észak-koszovói alternatív állam megerősítése és a pénzsegélyek megvonásának lebegtetése. A szerb rendőrök kiléptek a koszovói rendőrség kötelékéből, a vasúti dolgozók sem engedelmeskedtek többé Pristina akaratának. Minden esemény azt mutatta, hogy noha Koszovó formális felosztásáról nem lehetett szó, Szerbia a gyakorlatban megvalósítja a szerb többségű északi területek teljes elkülönülését.⁸⁵

A függetlenség kikiáltása után a koszovói albán vezetők igyekeztek önmérsékletet tanúsítani. Tettek különféle gesztusokat a szerb kisebbség felé és nem várták el a nemzetközi igazgatás azonnali távozását, ellenkezőleg, tartották magukat az Ahtisaari-terv útmutatásaihoz és igényelték a nemzetközi civil és katonai jelenlét fenntartását. Amíg Belgrád épp azon dolgozott, hogy a szerb kisebbség bojkottálja a választásokat, ne vegyen részt a koszovói állami életben, a külvilág és maga a koszovói albán vezetés is állampolgári jogaik gyakorlására bízta őket. A nyugati hatalmakkal közösen szövegezett és 2008. június 15-én elfogadott új koszovói alkotmány is olyan széles szabadságjogokat biztosított a kisebbségek számára, melyeket a Balkánon sehol másutt nem élvezhetnek.⁸⁶ A koszovói kormány kérésére még 2008 februárjában felállt a Nemzetközi Irányító Csoport, a koszovói függetlenség támogatóinak tömörülése⁸⁷ az Ahtisaari-terv megvalósításának elősegítésére, Koszovó demokratikus fejlődésének felügyeletére.⁸⁸

Az Ahtisaari vezette státusztárgyalások kudarca és az EU vezette párbeszéd között eltelt időben nem történt lényeges előrelépés: ez a négy év Szerbia a koszovói függetlenség kikiáltását követő diplomáciai offenzívájával, illetve a Nemzetközi Polgári Iroda (ICO) és az EULEX felállításával kapcsolatos vitákkal telt.

Az Irányító Csoport hozta létre – összhangban Ahtisaari javaslatával – a Nemzetközi Polgári Irodát és jelölte ki a nemzetközi polgári képviselőt (ICR), akinek személye megegyezett az év végén felálló Európai Unió misszió vezetőjével, s így a koszovói nemzetközi jelenlét legfontosabb szereplője lett. Az új főképviselet lényegében az UNMiK élén álló SRSG helyébe lépett, hasonló kiterjedt jogkörökkel ruházták fel, mint amelyekkel kezdetben az ENSZ-adminisztráció vezetője rendelkezett.⁸⁹

Az Európai Unió Jogállamiság missziója a Miniszterek Tanácsa 2008 február 4-i döntése alapján állt fel. 2008 decemberében lényegesen kevesebb jogosítvánnyal kezdte működését, de úgy tervezték, hogy fokozatosan átveszi az UNMiK helyét, hatásköreit, majd pedig teljesen felváltja az ENSZ missziót. Komoly fejtörést jelentett azonban az EULEX területi és funkcionális illetékessége. Sok kérdőjel volt azzal kapcsolatban, hogy miként és milyen mértékben valósul meg az ENSZ-misszió hatalmi jogosítványainak átruházása. Az Unió törekedett rá, hogy minél gyorsabban átvegye az UNMiK teendőit, de az valójában átszervezett formában tovább folytatta tevékenységét. Igaz ugyan, hogy a függetlenségi nyilatkozat és a koszovói alkotmány életbe lépése óta az EULEX és a Nemzetközi Polgári Iroda megszervezésével az UNMiK feladatai jelentős mértékben leszűkültek, egyre inkább az emberi jogok érvényesítésére és a biztonság fenntartására koncentrálnak, az EULEX pedig fokozatosan növekvő szerephez jutott, de a nemzetközi polgári jelenlét két eleme formálisan mind a mai napig párhuzamosan működik.

A nemzetközi jelenlét átszervezése nagy port kavart Szerbiában, mert számukra azt a (nem alaptalan) veszélyt hordozta magában, hogy az Ahtisaari-javaslat kudarca ellenére a tartomány jövője a rendezési tervnek megfelelően alakul.⁹⁰ Emiatt erősen kérdéses volt, hogy az uniós igazgatás kiterjed-e Észak-Koszovóra is, ahol a szerbek ellenségesen tekin-

tettek rá. Az 1244-es BT-határozatra hivatkozva a lépés illegitim jellegét hangsúlyozták, hiszen az EU-missziót nem a Biztonsági Tanács hozta létre, hanem egy a koszovói függetlenség iránt elkötelezett testület (hasonló okokból tiltakoztak az ICO felállítása ellen is).

(3. A Belgrád–Pristina dialógus felújítása: tárgyalások az Európai Unió felügyelete mellett)

A közeledés kulcsa: a szerb belpolitika változásai

Az április 19-i megállapodás létrejöttét nagyban megkönnyítette a szerb belpolitika alapvető változása, az integráció iránt elkötelezett politikai elit megerősödése. 2003-ban nagy törést jelentett Zoran *Dinđić* halála – ő már azok közé a politikusok közé tartozott, akik ha nyilvánosan nem is ismerték volna be, de valójában lemondtak Koszovóról és az európai perspektívát ennél sokkal előbbre valónak tartották.⁹¹ Ehhez képest Vojislav Koštunica miniszterelnöksége (2004–2008) visszalépést jelentett, ami jellemzően a szerb nemzeti egység eszméjének középpontba állításában és a háborús bűnöket vizsgáló hágai ENSZ-bíróságnak (ICTY) való ellenszegülésben mutatkozott meg.⁹² Ebben az időszakban Tadić, a Demokrata Párt (DS) köztársasági elnöke képviselte a mérsékeltbb vonalat, a Koszovó-politikát azonban inkább a nagyobbik koalíciós párt, a Szerbiai Demokrata Párt (DSS) határozta meg.⁹³ A koszovói függetlenség kikiáltását a szerbiai pártok (leszámítva a nem túl jelentős liberálisokat) egyöntetű felháborodással fogadták, de a koszovói kérdés rövidesen meg is osztotta a szerb belpolitikát. Csak a függetlenségi nyilatkozat elítélésében volt egység közöztük, a további lépéseket illetően már megmutakoztak a törésvonalak, s ez 2008 tavaszán a kormánykoalíció felbomlásába került.⁹⁴ A politikai palettán a Koštunica vezette DSS ekkor végleg átsodródott a szélsőségesek közé, s az EU-tagjaitól elismerő nyilatkozataik visszavonását követelte, miközben a Tadić vezette mérsékelt blokk nem kívánta Koszovó miatt kockára tenni az EU-integrációt (amely 2006 tavaszán egyszer már megfeneklett a háborús bűnösök felelőssége vonása miatt⁹⁵).

Érthető félelemekkel tekintett a nyugat a 2008 májusára kiírt előrehozott választásokra, sokan előre borítékolták a nacionalista erők előretörését. Mégis ekkor zajlott le az a mai napig érvényes hatalmi átrendeződés, amely a külvilágot megkönnyebbüléssel tölti el: nem kis meglepetésre a DSS és a Vojislav Šešelj vezette radikálisok alulmaradtak, és a Demokrata Párt lett a koalíciós kormány vezető ereje.⁹⁶ Bekerült a kormányba Milošević egykori pártja, a Szerbiai Szocialista Párt, amely Ivica Dačić irányításával szociáldemokrata fordulatot hajtott végre és eltávolodott a nacionalista tábortól. A miniszterelnök a politikában kevésbé tapasztalt, közgazdászként viszont igen jónevű Mirko Cvetković lett. Kormányra már elkötelezett volt az ország európai integrációja iránt.⁹⁷ Ezt követően a 2012 júliusában hivatalba lépő, a Szerb Haladó Párt (SNS), a szocialisták (SPS) és a Szerbia Egyesült Régiói (URS) alkotta koalíciós kormány még határozottabban kiállt az EU-csatlakozás mellett, s ennek érdekében hajlandónak mutatkozott korábban elképzelhetetlennek hitt kompromisszumokra. Ahogy szűkült a mozgásterük, ahogy egyre világosabbá vált Koszovó függetlensége, úgy puhult fel a kezdetben rugalmatlannak tűnő szerb álláspont.

Megérett a birtokonkívülségből és a Koszovóhoz való vég nélküli ragaszkodás hiábavalóságából fakadó felismerés, hogy Szerbiának el kell fogadni a realitásokat, hogy Koszovó *de facto* nem része többé. Hiszen attól nem lesz jobb, hogy nem ismerik be a terület elvesztését. A nacionalista, „mindent vissza” álláspont semmilyen gazdasági előnnyel nem jár, viszont politikai elszigetelődéshez vezet. Az a pragmatikus politika ugyanakkor, melyet a Dačić-kormány képviselt igyekezett a szerbség javára kiaknázni a helyzetben rejlő lehetőségeket, vagyis biztosítani a megfogyatkozott koszovói szerb közösség jogait – amibe beleértendő a menekültek hazatérése, a szerbség emberi és kollektív

jogainak érvényesítése, vagyonuk és a történelmi–kulturális örökség védelme – és közeledni az európai integrációhoz. A jelek szerint a 2014 áprilisában beiktatott új kormány sem változtat ezen az irányvonalon. Az európai integráció ugyanis magában hordozza a gazdasági felemelkedés esélyét, egyrészt a megnyíló uniós fejlesztési források révén, másrészt a befektetői bizalom növekedésével. Mindkettőre égető szüksége van az egyre súlyosbodó gazdasági problémákkal küszködő országnak.⁹⁸

Az a két párt, amelyik folyamatosan a Koszovó-diskurzusra építette politikáját, a Koštunica vezette Szerbiai Demokrata Párt (DSS) és a Szerb Radikális Párt (SRS) jelentősen meggyengült, a 2014. márciusi előrehozott parlamenti választásokon már egyikük sem érte el az 5 százalékos bejutási küszöböt.⁹⁹ De a fordulat nemcsak a politikai elit szintjén figyelhető meg. A közvélemény-kutatások pontosan mutatják, hogy a szerbiai emberek számára a mindennapi boldogulás előbbre való a koszovói kérdésnél.¹⁰⁰ Beféradtak a Koszovóért folytatott kilátástalan harcba. Ugyanakkor tévedés lenne azt gondolni, hogy csak a foci pályákról jól ismert radikálisok képtelenek elengedni Koszovót.

Ez a kettősség a felső vezetés szintjén is megfigyelhető volt: miközben Nikolić államelnöktől nem idegenek a nacionalista gesztusok (közismert előélete miatt amúgy sem lehetne a megbékélés arca), addig Dačić az ésszerű kompromisszumokra, lemondásokra hajlandó vonalat képviselte.¹⁰¹ (Korábban Tadić és Koštunica ugyanígy nem követett egységes irányvonalat, mi több, sokszor fogalmaztak meg homlokegyenest ellenkező véleményt a koszovói kérdésben).

Meg kell jegyezni, hogy Belgrádnak és Mitrovicának nem feltétlenül azonosak az érdekei, ellenkezőleg, az elmúlt évek azt mutatják, hogy a szerb–szerb kapcsolatokban is gyarapodnak az ellentétek. A szerb–albán párbeszédben szerb részről az anyaállam szava érvényesül. 2010-től a szerb kormányzat már egyre inkább szorgalmazta a nemzetközi igazgatással való együttműködést, hiszen ez volt az egyik legelső elvárás az uniós tagjelöltség feltételei között. A szerb tárgyalási stratégia mindinkább a szerb kisebbség jogaira fókuszált, s felismerve hogy az EU jóindulata és párhuzamos állam egyszerre nem tartható fenn, a koszovói intézményrendszer részét képező, ám mégis Pristinától nagyrészt önálló intézményi struktúra kialakításán dolgozott.¹⁰² Ez lényegében a meglévő hálózatok átmenetese a koszovói államkeretbe mint az önkormányzatiság intézményei. A határon túliak viszont nem voltak hajlandók az EULEX-szel való együttműködésre és semmilyen formában nem kívánnak betagozódni új államukba. Ebben közrejátszik, hogy az észak-koszovói vezetésben elsősorban azoknak a radikális pártoknak van befolyása, melyek Szerbiában már ellenzékbe szorultak.

A retorikában a szerb vezetés tudatosan igyekezett különválasztani az egyoldalú elszakadást és Koszovó tárgyalásos úton történő függetlenedését. Voltak rá utalások, félmondatok, hogy ez utóbbihoz már hozzájárulna Szerbia, de ezek komolyságát nem könnyű megítélni. Annál is inkább nehéz az egyes megnyilatkozások értékelése, mert nemcsak a belgrádi kormány, a szerbiai radikális ellenzék, az észak-koszovóiak és a dél-koszovói szórványszerbesség álláspontja különbözik, hanem a szerb belpolitika hivatalos szereplői sem követnek egységes irányvonalat. Sőt, az egyes vezetők (pl. Tadić és az államfői tiszttségben őt követő Nikolić) véleménye, hangvétele is sokat változott részint a hazai helyzet, részint a nemzetközi kilátások függvényében. Például a – később ismertetett – 2011-es barikádharcotak kezdetben támogatta Szerbia, ősszel viszont már befejezésükre szólított fel.¹⁰³ Mindenesetre a felosztás és cserébe a maradék Koszovó államiságának elismerése 2008 után sokszor felmerült. A korábbi, Demokrata Párt vezette kormány nem támogatta nyíltan, a legutóbbi kormányzat, és maga Ivica Dačić (aki jelenleg a Vučić-kormány külügyminisztere) viszont többször is hangot adott támogatásának.¹⁰⁴

Az EU szerepvállalása a státuszkérdés megoldásában

2011 márciusában immár az Európai Unió közvetítésével újjították fel a Koszovó és Szerbia közötti tárgyalásokat.¹⁰⁵ Bő egy éven át az egyeztetések szakértői szinten zajlottak, majd 2012 második felében már magasabb szinten folytatódott a párbeszéd, melynek tetőpontját a két államfő, Tomislav Nikolić és Atifete Jahjaga találkozója jelentette 2013 februárjában.¹⁰⁶

Szembetűnő, hogy az Európai Unió felügyelte tárgyalások milyen gördülékenyen zajlottak – legalábbis ahhoz képest, ahogy az ENSZ égisze alatt folytak 2005 és 2007 között. De mit tudott az EU, amire az ENSZ nem volt képes?

Egyrészt kézzelfogható hasznokat tudtak felkínálni arra az esetre, ha Szerbia elmozdul a korábbi „mindent vissza” álláspontról, illetve kézre keríti és kiszolgáltatja a még bujkáló háborús bűnösöket. Ennek megfelelően a Bizottság már azután javaslatot tett az Európai Tanácsnak Szerbia tagjelölti státuszára, hogy 2011 nyarán az utolsó keresett szerb tábornokokat, Ratko Mladićot és Goran Hadžićot is kiadták a Volt Jugoszlávia Nemzetközi Törvényszéknek. Jelenleg a teljes jogú tagság és a koszovói kérdés összekapcsolása jelenti a leghatásosabb eszközt Brüsszel kezében a szerb kormány befolyásolására, azt kommunikálva, hogy minden előrelépéssel közelebb kerülnek az európai integrációhoz. 2012 márciusában ez a hivatalos tagjelölti státusz elnyerését jelentette,¹⁰⁷ az április 19-i megállapodás után pedig az Európai Bizottság a Miniszterek Tanácsának a csatlakozási tárgyalások megkezdését javasolta.

Amíg az ENSZ égisze alatt zajlott tárgyalások homlokterében a státuszkérdés állt, 2011-től az EU tudatos stratégiával az érzékeny, Koszovó hovatartozásával összefüggő jogviták helyett a mindennapi életet érintő technikai–gyakorlati kérdéseket állított a középpontba. Ezek alatt elsősorban határőrizeti kérdéseket, vámügyeket, légtérhasználatot, a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok normalizálását, az eltűnt személyek ügyében való együttműködést, a személyek szabad mozgását, az UNMiK által kibocsátott személyi iratok elfogadását, a diplomák kölcsönös elismerését és Koszovó regionális képviselétét értjük.¹⁰⁸ Az EU-stratégia célja kétirányú volt: egyrészt a technikai jellegű kérdések tárgyalászatlanhoz ültetik a feleket és megindíthatnak egy hosszabb távú békefolyamatot, másrészt valós, hétköznapi problémák kerültek napirendre a helyi lakosság életének könnyítése érdekében.

Eleinte a szerbek elzárkóztak a technikai jellegű tárgyalások elől, mondván ez Koszovó fokozatos elismeréséhez vezetne.¹⁰⁹ Valóban nem volt alaptalan az a várakozás, hogy ha sikerül az említett részletkérdésekben beindítani a párbeszédet, akkor idővel egyenrangú partnerként fogják elfogadni a másikat: a kezdeti tárgyalások célja tehát a kölcsönös megértés, a bizalomépítés volt és a kiegyensúlyozott szomszédi kapcsolatok megalapozása, hogy utána már a fajsúlyos politikai kérdésekben is közeledhessenek az álláspontok.

A közeledésben mindkét fél érdekelt volt, hiszen viszonyuk rendezése kimondva–kimondatlanul európai integrációjuk alapfeltétele. Ugyanakkor a kapcsolatok normalizálásán egészen mást értettek Belgrádban és Pristinában. Albán értelmezésben ez függetlenségük elismerését, a diplomáciai kapcsolatok felvételét jelentette, valamint Szerbia hozzájárulását ENSZ-tagságukhoz és a koszovói központi intézményrendszer kiterjesztéséhez a zömében szerbek lakta észak-koszovói területekre.¹¹⁰ A szerb fél viszont a kapcsolatok rendezése alatt elsődlegesen azt értette, hogy az egyoldalú elszakadás helyett közösen határozzák meg Koszovó státuszát, és Észak-Koszovó az Ahtisaari-terven túlmutató széles öngazgatási jogok birtokában mint állam az államban működhet Koszovóban, fenntartva egy későbbi felosztás lehetőségét – s időrendben csak ezt követheti az államelismerés.¹¹¹ Ennek megfelelően időről időre megmutatta a közeledés buktatóit, amikor a tárgyalászatlanál megszületett kompromisszumokat hazaérkezve az albánok már egészen máshogy tálták, mint ahogy Szerbiában értelmezték, és fordítva.

A tárgyalások legkritikusabb pontja: párhuzamos állam Észak-Koszovóban

Az Európai Unió alapvető célja egységállam létrehozása volt az észak-koszovói párhuzamos állami struktúrák felszámolása révén, s a két etnikum közötti egyensúly kialakítása a szerb kisebbség kollektív jogainak elismerésével. Ilymódon a tárgyalások során kezdettől fogva napirenden volt Észak-Koszovó beillesztése a koszovói intézményi struktúrába, hogy az Ibar folyó ne egy élesen elválasztó belső határ legyen. Ennek része volt a szerbiai szerb bírósági alkalmazottak, rendőrök, belügyesek és a titkosszolgálat embereinek eltávolítása, illetve ezek közül a helyi lakosok integrálása a koszovói rendőrségbe és igazságszolgáltatásba. Albán részről megfogalmazódott a Belgrádból érkező pénzsegélyek, átutalások átláthatóvá tétele.¹¹²

Észak-Koszovó 1989 óta folyamatosan lényegében Belgrád fennhatósága alatt állt, a koszovói szerbek saját intézményeiket működtették az anyaállam segélyeiből. Ez a mindössze 1000 km² három szerb önkormányzatot (Zubin Potok, Leposavić és Zvečan) és Észak-Mitrovicát foglalja magába¹¹³ mintegy 55–65 ezer szerb lakossal,¹¹⁴ akik már összességében kevesebben vannak, mint a déli enklávékban élő nemzettársaik, ám északon helyi többséget alkotnak. Itt a Szerb Nemzeti Tanácson keresztül az élet minden területén Szerbia szava érvényesült (és ezek egy része a mai napig változatlan): szerb tanterv szerint zajlott az oktatás, szerb pénzből működött az egészségügyi ellátórendszer, az igazságszolgáltatás, a beruházások mind Szerbiából érkeztek, Szerbia bocsátotta ki a személyes iratokat.

2008 után is mindent megtettek a Mitrovica és Pristina közti kapcsolatok normalizálása ellen, azon voltak, hogy minden kapcsolat szakadjon meg a határon túli szerbek és az albánok dominálta koszovói központi hatalom között. A függetlenségi nyilatkozatot követően a választások lebonyolítását is magára vállalta Belgrád, s ezáltal az észak-koszovói szerb önkormányzatok szerves részei lettek a szerbiai államigazgatásnak.¹¹⁵ A kiemelkedő fizetésekkel elérték, hogy a helyi szerbek (mindenekelőtt a három északi önkormányzatban élők és az észak-mitroviciaiak) ne vállaljanak munkát koszovói vállalatoknál és állami intézményeknél.¹¹⁶ Szerbia nemcsak a rendszeres adományokkal kötötte magához a szerb lakta területeket – engedelmességet várt cserébe és megfélemlítéssel, zaklatással, a bérek és szociális juttatások megvonásával próbálta ellehetetleníteni a koszovói hatóságokkal való együttműködést.¹¹⁷

Egészen más helyzetben voltak a déli enklávék, a szórványszerbesség nem engedhette meg magának a passzív ellenállást: bár lélekszámban meghaladják az északon élő nemzettársaikat (az Ibartól délre nagyságrendileg 75 ezer szerb lakik),¹¹⁸ elhelyezkedésükből adódóan nem tudták úgy megszervezni magukat – rászorulnak a koszovói államra és a nemzetközi védelemre, s ilymódon nem is lehetett más választásuk, mint betagozódni a többségi társadalomba. Nagy számban vesznek részt a koszovói választásokon, képviseltetik magukat a pristinai törvényhozásban és a 2014 végén hivatalba lépett Mustafa-kormányban miniszteri tárcákhoz is jutottak.¹¹⁹ Ami délen sikerült a központi kormányzatnak, északon nem működhetett. Az integráció kudarcának okait az anyaállammal való, földrajzi közelségből is következő szoros kapcsolatok mellett abban találjuk, hogy az ottani szerbek helyi többséget alkotnak, s (részben) etnikailag homogén területeken élnek – Pristina mégis ugyanazt a szabadságot kívánta biztosítani Észak-Koszovónak, mint a déli szerb többségű önkormányzatoknak.

Ahogy a fentebb bemutatott módon változtak a szerb belpolitika erőviszonyai és egyre kitapinthatóbbá vált az EU kondicionalitása, Belgrád egyre konstruktívabban állt a Koszovó-kérdéshez. Már készek voltak elismerni a koszovói állam fennhatóságát az Ibartól délre eső területek felett, amennyiben befolyása északon változatlanul, az albánok beleegyezésével fennmarad és az északi önkormányzatok szövetsége létrehozhatja saját választott közgyűlését.¹²⁰ Pristinában ugyanakkor az Ahtisaari-terven túlmutató autonómiáról („Ahtisaari-plusz”) hallani se akartak. Ellenkezőleg, a központi kormányzat az EU-val kar-

öltve azon volt, hogy hatalmát északra is kiterjessze, a területet a szerb kisebbség jogainak elismerése mellett beilleszse a koszovói egységállamba, ahol mindenütt azonos szabályok érvényesülnek (egységes jogrendszer, központi rendőrség stb.), és egyúttal ellenőrzése alá vonja az északi határokat. Ez a terület ugyanis – melyre vajmi kevés rálátása van a koszovói albán adminisztrációnak, de másrészt a szerb kontroll is részleges volt már hosszú évek óta – a csempészet és szervezett bűnözés egyéb formáinak melegágya, s ez ellen sem az EULEX, sem a koszovói egyenruhás szerbek nem tudtak hatékonyan fellépni.¹²¹ A szerbek számára ugyanakkor az Észak-Koszovó és Szerbia közti határ lezárása első lépés az észak-koszovói szerb intézményrendszer felszámolása és a koszovói központi hatalomnak való alárendelődés felé. Ennek megfelelően 2011 júliusában, amikor a pristinai vezetés elszánta magát a két szerb többségű területen fekvő határállomás felállítására (Jarinje, Brnjak), amit ráadásul nem is az EULEX, hanem koszovói vámtisztek és rendőrök kívántak ellenőrizni, a helyi szerbek útzárakkal, barikádok emelésével igyekeztek megakadályozni a határellenőrzés felállítását.¹²² Nem véletlen ez a heves ellenkezés, hiszen tisztában lehetek vele, hogy ha a korábbi belső adminisztratív határ államközi határrá válik, megszűnik a korábbi szabad átjárás és gondtalan érintkezés az anyaállammal, mi több, a Szerbiából Észak-Koszovóba érkező, helyben felhasznált áruk után is vámot kell fizetni.¹²³ A 2008 márciusi megmozdulások óta ez volt a legnagyobb etnikai töltetű válság Koszovóban. A KFOR erői a komolyabb vérengzést megfékeztek, de a barikádharok egész ősszel tartottak – látva a feszültségeket még sürgetőbbé vált a Belgrád–Pristina dialógus folytatása.

A technikai tárgyalások első eredményei

Bár az igazi áttörést az április 19-i egyezmény hozta, az említett kérdésekben már ezt megelőzően is születtek megállapodások. 2011 júliusában egyeztek meg az UNMiK által kibocsátott születési és házassági anyakönyvi kivonatok elfogadásáról és a diplomák kölcsönös elismeréséről. Utóbbi azért is volt különösen aktuális probléma, mert a Preševói albánok a Pristinában szerzett diplomával nem tudtak elhelyezkedni.¹²⁴ Ugyanígy az ötödik tárgyalási fordulóban állapodtak meg a szabad mozgásról – koszovói dokumentumokkal addig be sem lehetett lépni Szerbia területére.¹²⁵ A tárgyalások eredményeként a szerb fél elfogadta a koszovói személyi igazolványokat, jogosítványokat és rendszámtáblákat (KS vagy RKS autójellel).¹²⁶

2011. szeptember 2-án dűlőre jutottak a koszovói vámbélyegzőről és a kísérő iratok formai követelményeiről, melyeken a „*Customs of Kosovo*” jelölést tüntetik fel.¹²⁷ Ez volt az aranyközépút az „UNMiK Koszovó” (amihez Szerbia ragaszkodott) és a Koszovói Köztársaság (melyet az albánok használtak volna) megnevezés között. Azt, hogy a tárgyalások nem voltak buktatóktól mentesek és kezdeti szakaszában bármilyen incidens letéřit-hette volna úttjáról a közeledést, jól jelzik azok a már említett összecsapások, melyek azután bontakoztak ki, hogy koszovói vámtisztek kívánták átvenni az északi határok ellenőrzését.

Ebben a kérdésben az előrelépést az integrált határőrizeti rendszer (IBM) felállítása hozta 2011 decemberében, igaz, a gyakorlati megvalósítás csak egy éves késéssel kezdődött meg.¹²⁸ Az EULEX felügyelete mellett a határátkelőket a koszovói rendőrség kötelekébe tartozó szerb és kisebb részben albán tisztek kezdték ellenőrizni. Megszűnt a szabad átjárás Koszovó északi részén és egységes szabályok léptek életbe Koszovó külső határainál. 2013 elején tisztázták a határon szedett vámok elosztását: azon Szerbiából szállított termékek vámdíja, melyeknek célállomása Észak-Koszovó, közvetlenül a szerblakta területek fejlesztésére létrehozott alapba kerülnek. Az alapot, melybe éves szinten akár 10 millió euró is befolyhat, egy háromtagú bizottság ellenőrzi, az albánok, a koszovói szerbek és az EU egy-egy tagot delegálnak.¹²⁹

Áttörés a szerb–albán kapcsolatokban: az április 19-i Brüsszeli Megállapodás

2013. április 19-én minőségileg új szakaszba lépett a koszovói albánok és Szerbia közötti kapcsolat. A Brüsszeli Megállapodás lényegét tekintve, a Dačić-kormány beletörődött a demográfiai és hatalmi realitásba, hozzájárult a szerb többségű területek beillesztésébe a koszovói jog- és intézményrendszerbe, s cserébe fokozott védelmet harcolt ki a határon túli szerbségnek. Az egyezmény ugyanis lehetőséget ad a szerb önkormányzatok szövetségének létrehozására és széleskörű autonómiát biztosít, ami kiterjed a rendőrség és igazságszolgáltatás, a gazdaságfejlesztés, oktatás, egészségügy, város- és vidékfejlesztés területére.

A párhuzamos állam leépítését szolgálja az észak-koszovói szerb rendőri erőket is magába foglaló egységes koszovói rendőrség felállítása.¹³⁰ A megállapodás értelmében a rendőrség összetételét mindenhol a helyi lakosság etnikai arányai szabják meg és a bírói testületekben is megfelelően képviselhető magát a szerbség.¹³¹ Elősegítendő, hogy a lakosság bizalmát élvező rendőrség jöjjön létre, Észak-Koszovónak saját rendőri vezetője lehet a koszovói rendőrség intézményi struktúráján belül.¹³² A helyi rendőrparancsnokot a szerb önkormányzatok gyűlése választja, ahogy délen már korábban is ez volt a bevett gyakorlat. Az egyezményben foglaltaknak megfelelően nyáron az észak-koszovói, Pristinától független rendőrőrsek bezártak, befejezték tevékenységüket az addig szerbiai pénzből működő bíróságok és ügyési hivatalok is. Az itt alkalmazottak természetesen nem vesztik el megélhetésüket, az eddigi intézményeket fokozatosan áttemelik a központi igazgatási struktúrába.¹³³

Ugyanígy Koszovó területi integrátása felé mutat a határátlépés egységesítése, a határellenőrzés felállítása Észak-Koszovó és Szerbia között. Hat határellenőrző pontot állítottak fel, és a kezdeti nehézségek ellenére ezek már működnek.¹³⁴ A párhuzamos struktúrák leépítése nem azt jelenti, hogy ezentúl az észak-koszovói közigazgatást Pristinából küldött albánok veszik át – a cél sokkal inkább az állami struktúrák megkettőződésének kiküszöbölése, az átlátható és a jogállami normákkal összhangban álló működés, illetve hogy ne mint állam az államban létezzen Észak-Koszovó, hanem szoros kapcsolatban a tartomány egészével.¹³⁵ Szükséges az elkülönülés hétköznapi formáinak megszüntetése is: Észak-Koszovóban még szerbiai közműszolgáltatók működnek, a gépkocsikon szerbiai rendszám-tábla van, dinárral fizetnek.

Természetesen mindkét érintett félnek alább kellett adni az igényeiből, hogy a tizedik tárgyalási fordulón végre mindenki rábólintson a megállapodásra. A koszovói szerbek területi autonómiáját az egyezmény szűkebbre szabja, mint azt Belgrád a tárgyalóasztalnál indítványozta, a szerb önkormányzatok szövetsége egyelőre csak Észak-Koszovóra korlátozódik, a hat déli önkormányzat (Gračanica, Klokot, Novo Brdo, Parteš, Ranilug és Štrpce) nem részese. Ugyanakkor Szerbiának az egyezmény aláírásával nem kellett elismernie Koszovó államiságát.

Minden nehézség ellenére az Unió sokszor, sok helyen bíralt közös kül- és biztonságpolitikájának első átütő diplomáciai sikere volt az április 19-i megállapodás, mert olyan megoldási javaslatot sikerült kidolgozni, amivel a koszovói albánok is közelebb kerülnek céljaikhoz, de ugyanakkor a szerb fél sem érzi magát kismiszve. A felek arra is ígéretet tettek, hogy nem fogják akadályozni a másik EU-integrációját és más államokat sem fognak erre bízni.¹³⁶ A Brüsszeli Megállapodás jelentőségét jól mutatja, hogy három napra rá április 22-én az Európai Bizottság javaslatot tett a Miniszterek Tanácsának a Szerbiával való csatlakozási tárgyalások megkezdésére, valamint Koszovó bevonására a Stabilizációs és Társulási Folyamatba (SAP).

Az április 19-i megállapodás után a közeledés folytatódott, még ugyanebben az évben sikerült további technikai kérdésekben is megállapodni. Szeptemberben telekommunikációs és energiaügyekben történtek előrelépések: lehetővé vált, hogy Koszovónak saját

nemzetközi országhívókódja legyen, s ezután már nem a nemzetközi hívás tarifái vonatkoznak a koszovói és szerb mobilhálózat közötti helyi hívásokra. Legalább ekkora gondot okozott, hogy a szerb kisebbség következetesen nem fizetett az elektromos áramért. Amíg a szórványszerbséget a szolgáltatás kikapcsolásával sikerült rábírní a számlák kiegyenlítésére, északon ugyanez nem működött.¹³⁷ Az egyezség értelmében az áramellátást a jövőben Koszovó egész területén a pristinai Elektrokosmet biztosítja.¹³⁸

(5. Kitekintés)

Hogy valóban kitüntetett nap lesz-e április 19. a balkáni népek életében, arra a választ a következő években kapjuk meg. Az EU bábáskodásával tető alá hozott megállapodás értékét az fogja megadni, ha az enyhülési folyamat tartóssá válik és társadalmi szinten is szélesebb támogatottságra lel. Gondot okozhat, hogy szerb–szerb viszonyban nincs egyetértés a hogyantovábbról. Ez nagyban lerontja a megállapodások végrehajtásának hatékonyságát és időről-időre a békefolyamat leállításával fenyeget. A tárgyalássorozat róluk szól – és nélkülük zajlik. Bár sokszor sokan felhívták a figyelmet a helyi lakosság szükségleteinek és érdekeinek fokozott figyelembe vételére, bevonásukra a Belgrád–Pristina dialógusba nem történtek megfelelő lépések. Igaz, a koszovói szerbek alapvetően nem is értenek egyet a megindult közeledéssel. Annál is inkább, mert miközben a tagsági perspektíva révén Szerbia számára kézzelfogható a jutalom a közeledésért cserébe, Észak-Koszovóra nézve nem világosak az enyhülés előnyei – csak a hátrányok láthatók. Hiszen a szerbek a megkötött kompromisszumokkal bejuthatnak az EU-ba – viszont az észak-koszovóiak épp a kompromisszumok révén rekednek kívül. Így nehéz megnyerni őket a közeledésnek. Leginkább a közös határőrizeti rendszer felállítása miatt fejezték ki nemtetszésüket (mely elvágja a koszovói szerbeket az anyaországtól), 2012 februárjában népszavazáson utasították el a koszovói központi intézményekkel való együttműködést, s az április 19. utáni napokban tízezres tüntetéseken nyilvánították ki, hogy a fejük felett megkötött egyezményt a maguk részéről nem tartják elfogadhatónak. Ugyanakkor Belgrádnak vannak eszközei az észak-koszovói politika formálására, annál is inkább, mert a szerb kisebbség saját intézményeit, önszerveződésének eszközeit csak az anyaország pénzén tudja fenntartani.

A 2013-as megállapodások után lehet rá számítani, hogy újabb technikai kérdések kerülnek napirendre: ilyen a Gazivoda-víztározó feletti ellenőrzés joga, a szerb kulturális örökség védelme és templomaik, kolostoraik kiváltságai. Égető kérdés Koszovó nemzetközi szervezetekhez való csatlakozása, amit Szerbia akadályoz, ám ebből semmi hasznot nem húz, csak a szomszédjának árt vele. Az együttműködés kiterjedhet az ellenőrzött határállomások felállítása után kialakult alkalmi átkelők teljes felszámolására, amiken még mindig jelentős forgalom bonyolódik.

A 2014. júniusi parlamenti választások után elhúzódó politikai válság bontakozott ki Koszovóban, ezt követően fél évet kellett vární az új kormány megalakulására. Ezekben a hónapokban a szerb–albán dialógus is megtorpant, s csak a 2015 elején folytatódott: februárban az észak-koszovói bírák és ügyészek etnikai összetételében született kompromisszum.

Szerbia és Koszovó: az euroatlanti integráció esélyei

A horvát csatlakozással megkezdődött az Európai Unió ötödik bővítési köre, ami alatt a Nyugat-Balkán integrációját értjük. Egyelőre azonban kérdéses, mikor követheti Horvátországot a térség többi állama. Bizonyos uniós országok egyáltalán nem szorgalmazzák egy ideig a 2013 nyaratól már 28 tagú EU további bővítését. Tartanak magukat a

mélyítés-bővítés hagyományos logikájához, és először a közösség belső problémáit vennék napirendre – ez különösen igaz a nettó befizetőkre, köztük Németországra.¹³⁹ Viszont arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy elsősorban nem a sokat emlegetett „bővítési fáradtság” fog Szerbia és Koszovó csatlakozásának útjában állni. A posztjugoszláv térség államai már nem jelentenének különösebb megrázkódtatást, a nyugat-balkáni bővítésnek az Unió minden gazdasági–pénzügyi problémája ellenére nem lesz Brüsszelben anyagi akadály. Viszont ha a következő években a tagállamok tovább is lépnek az integráció útján, szorosabb gazdaságpolitikai, fiskális együttműködéssel, intézményi reformokkal és erősítik a közösség föderatív vonásait, attól még változatlanul igaz, hogy az Európai Unió elérte vagy már túl is lépte befogadóképességét.

Jogosnak tűnik az a félelem, hogy a nyugat-balkáni bővítéssel az Európai Unió végleg felhüglunna. Az Európa Tanács már bejárta ezt az utat. Igazság szerint az Unió vezető tagállamai már a 2004-es keleti bővítéssel feladták azt a lehetőséget, hogy a közösség mint nyugati elitklub létezzen, a 2007-es bővítés óta viszont azzal a dilemmával kell szembeülniük, hogy a bővítés ismert előnyei ellenére az újonnan bekerülő tagállamok mérhetetlen elmaradottságát nem feltétlenül az EU keretein belül kellene kezelni. Legalábbis az integráció első ötven évének szellemiségéből nem ez következik. A kohéziós politika a fejlettségi különbségek fokozatos kiegyenlítését célozza – de nem szakadékok áthidalását. S bár tagadhatatlanul a tagság ígérete az Unió leghatékonyabb eszköze külkapcsolatainak alakítására, az integráció működőképességének érdekében ideje lenne leszámolni azzal a meggyőződéssel, hogy az EU közvetlen szomszédságának stabilitása csak a csatlakozással szavatolható. A teljes jogú tagságnak vannak alternatívái.

De ez minden jel szerint csak Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Koszovó és Albánia esetében jöhet szóba, Szerbiának (és Montenegrónak) komoly esélyei vannak az EU-csatlakozásra. Minden ellenkező megfontolás ellenére továbbra is az az uralkodó álláspont ugyanis, hogy mindenekelőtt a kiszámítható menetrendhez és konkrét követelményekhez kötött csatlakozási folyamat hozhat stabilitást, azáltal, hogy a gazdasági–szociális helyzet javítása mérsékli, időszertülnné teszi a nacionalista érzelmeket, s ilymódon az integráció a nacionalisták és reformerek közötti harcot végérvényesen a nyugatos, Európa-barát politikai elit javára dönti el. S tekintettel arra, hogy az Európai Unió a tagságra pályázó országok között már a csatlakozási folyamat elején is elvárja a szoros együttműködést és kereskedelmi nyitottságot, regionális szinten a stabilitás további biztosítása, hogy az euroatlanti integráció víziója az egyes országok amúgy évtizedes történelmi sérelmekkel terhelt viszonyrendszerében közös, csak együtt elérhető célként jelenik meg. Másképp fogalmazva: az EU számára a térség instabilitásánál kisebbek az integráció költségei – nem maradhat a Nyugat-Balkán egy „fekete lyuk” Európa perifériáján, ahonnan szakadatlanul érkeznek a kábítószerek, prostituáltak és illegális bevándorlók. Ebben a gondolkodásban az Unió saját érdekei is a bővítés mellett szólnak, mert az EU-tagság a tartós béke záloga, minden más pedig magában hordozza az etnikai gyűlölködés továbbélését és annak veszélyét, hogy bekövetkezik a legrosszabb: háború, és újabb menekültáradat Nyugat-Európa felé.

Az Európai Unió a jutalmazás–szankcionálás logikájával közelíti meg a koszovói kérdést, és méltányolja Szerbia erőfeszítéseit: 2013 decemberében Brüsszelben zöld utat adtak a csatlakozási tárgyalások megkezdésének. A tárgyalások formálisan 2014. január 21-én vették kezdetüket,¹⁴⁰ de az első tárgyalási fejezetet csak 2015-ben fogják megnyitni. A jelenlegi előrejelzések az ország EU-csatlakozását legkorábban 2020-ra jósolják.

Koszovó ambíciói és kilátásai alapjaiban különböznek Szerbia esetétől, s ebben az elmaradottság mellett döntő szerepe a terület vitatott államiságának van: nem lehet különösebb reménye a tagságra vagy akár a tagjelölti státusz elnyerésére sem, amíg

a közösség öt tagja tagadja Koszovó mint független állam létét. A kapcsolatok szorosabbra fűzésére viszont mindkét oldalról valós igény van. Ennek eszköze alapvetően a Stabilizációs és Társulási Folyamat:¹⁴¹ ez az a keret, ami Koszovó európai integrációját jelentheti. Koszovó EU-hoz való közeledésén tehát semmiképp sem a teljes jogú tagságot értjük, az európai perspektíva Koszovó számára sokkal inkább vízumliberalizációt, szabadkereskedelmet jelent. Ezen témákon keresztül az EU természetesen a koszovóiakra is tud nyomást gyakorolni, amennyiben a kapcsolatépítést a folyamatos konstruktív hozzáálláshoz, a szerbekkel való kapcsolat normalizálásához és a jogállamiság Ahtisaari-tervben lefektetett elveihez köti. A Brüsszeli Megállapodás után az Európai Tanács nyári ülésén született a döntés, hogy megkezdik Koszovóval a Stabilizációs és Társulási Megállapodás (SAA) megkötését célzó tárgyalásokat.¹⁴² Végül 2013 októberében indultak a tárgyalások a Bizottság és a koszovói kormány között.

Ha a Koszovó–EU kapcsolatok gátjainak belső okairól beszélünk, alapvetően négy tényezőt különíthetünk el. Potenciális problémaforrásként mindig napirenden van a kisebbségek helyzete, jóllehet a 2008-as alkotmány, a jogalkotási folyamatok, a kisebbségek politikai részvételének keretei megfelelnek a legmagasabb nemzetközi követelményeknek. Persze ami papíron létezik, még nem feltétlenül érvényesül a mindennapokban. A jelenlegi vezetés viszont nemcsak a látszat erejéig igyekszik tartani magát a kisebbségvédelmi normákhoz, hiszen tudvalevő, hogy Koszovó európai integrációját leállítaná, ha nem tartaná meg a szerb kisebbség jogait és nem óvnák templomaik, kolostoraik biztonságát. Tudunk incidensekről, amikor pravoszláv zarándokokra támadnak vagy vandálok sírokat gyaláznak, de ezek egyre elszórtabbak. A legjelentősebb emlékhelyeket nagy erővel őrzik, s bízva az etnikai feszültségek további enyhülésében örömtelinek mondható, hogy a dečani kolostor védelmét leszámítva már nincs szükség a KFOR-erők jelenlétére, 2013 augusztusában az ipeki patriarkátus őrzését is átvette a koszovói rendőrség.¹⁴³

A kisebbségvédelmet ugyanakkor hiba lenne az albán többség és a szerb kisebbség kapcsolatára redukálni: a cigányok, gorániak, egyiptomiak, bosnyákok, montenegróiak, askáliak kollektív jogainak tiszteletben tartására, az oktatáshoz és az egészségügyi ellátórendszerhez való hozzáférésükre ugyanúgy figyelmet fordít az Európai Unió.

Jelen pillanatban nagyobb problémát okoz a szervezett bűnözés, amivel Pristina a nemzetközi támogatás (anyagi segítség, képzés, felszerelés) ellenére sem tud teljes mértékben megbirkózni, annál is inkább, mert továbbra is tetten érhető a klán **alapú szervezett bűnözői** csoportok és a politika összefonódása. Az illegális ügyletek között élen jár a fegyver- és emberkereskedelem, a pénzmosás, és hasonló méretű problémát okoz a drogkereskedelem: a statisztikák szerint az Európába irányuló kábítószer döntő része Koszovón keresztül megy át.¹⁴⁴ Sok helyen a mindennapi megélhetést a cigaretta- és üzemanyag-csempészet biztosítja. Ugyanígy mindennapos jelenség a korrupció és a hivatallal való visszaélés, különösen a vámtisztek, az adóhatóság és más közhivatalnokok körében.¹⁴⁵

Továbbra sem megoldott a menekültek és belső menekülők visszatérése, nagyobbik részük a mai napig nem költözött vissza korábbi lakóhelyére. Ebben egyaránt közrejátszik a nem megfelelő biztonsági környezet, az elhúzódo ingatlan-visszaszolgáltatási eljárások és a munkahelyek szűkössége.¹⁴⁶

Végezetül, hasonló égető probléma a koszovói gazdaság elmaradottsága, az ipari termelés alacsony szintje, ami érdemben a függetlenség kikiáltása óta sem változott. Az imént sorolt problémákra is elmondható, de mindenekelőtt a gazdaság és társadalom rossz helyzetére van hatással, hogy a koszovói elit – függetlenül attól, hogy a két nagy párt, az LDK és a PDK közül aktuálisan melyik volt vezető pozícióban – erejének, figyelmének nagy részét a függetlenség és annak elismertetése kötötte le, s a valós belső problémák

kezelése (pl. szegénység csökkentése, munkahelyteremtés) háttérbe szorult.¹⁴⁷ Mindent elmond a gazdaság állapotáról az az adat, hogy 2012-ben az egy főre jutó GDP Koszovóban az EU 27-ek átlagának 11 százalékát tette ki.¹⁴⁸ Ettől nem elválasztható az alacsony foglalkoztatottság: a koszovói munkanélküliségi ráta továbbra is az egyik legmagasabb (50 százalék körüli) Európában.¹⁴⁹ Az adatokat javítja, hogy sokan állnak a nemzetközi szervezetek alkalmazásában, a cigányság körében viszont a munkanélküliség elérheti a 90 százalékot is. A regisztrált munkavállalók mellett sokan dolgoznak a szürkegazdaságban, így a hivatalos statisztikák torzíthatnak. Sürgető kérdés a növekvő népesség és stagnáló gazdaság okozta kihívások kezelése: családonként átlagosan négy gyermek születik, a fiatalok munkanélküliséget jelen pillanatban csak a kivándorlás, az ideiglenes nyugat-európai munkavállalás tudja levezetni. Pedig a gazdasági fejlődés alapjai adottak lennének: Koszovó területe ásványkincsekben gazdag (cink- és ólomlelőhelyek mindenekelőtt), s Európa második legnagyobb lignitkészletével rendelkezik.¹⁵⁰ A feldolgozóipar viszont jelentéktelen és elavult. A gazdaság motorja a külföldi tőkebefektetés lehetne, ám a befektetőket sokáig visszatartották az etnikai feszültségek, a Koszovó státusza körüli bizonytalanságok, a szerződések nem megfelelő kikényszeríthetősége, illetve bizonyos szektorokban visszatartó ereje van a gyakori áramkimaradásoknak is. A trendek pozitívak, amiben közrejátszanak az alacsony adóterhek és a piacgazdaság nemzetközi segítséggel kiépült intézményrendszere, de továbbra is nagyobb szerepe van az emigráns albánok hazautalásainak, a nemzetközi segélyeknek és az EU-hoz való közeledés révén megnyíló fejlesztési forrásoknak.¹⁵¹ Az EU előcsatlakozási alapján (IPA) keresztül csak a 2013-as évben 71,4 millió euró fejlesztési forrás vált elérhetővé Koszovó számára.¹⁵²

Koszovó legjelentősebb kereskedelmi partnere az EU, és nagy igény van koszovói részről kereskedelmi könnyítésekre, vámcsökkentésre és bizonyos termékcsoportokban akár teljesen szabad, vámmentes kereskedelemre. Egyelőre nincsenek szerződéses kapcsolatok Koszovó és az EU között, amiben közrejátszik, hogy az öt említett tagállam elutasítja Koszovó államiságát. Pedig a konkrét kedvezményeket biztosító kereskedelmi megállapodás életbevágó lenne a koszovói gazdaság számára, mivel valamennyi régiós vetélytárs preferenciális elbánásban részesül, s ezáltal az ország még komolyabb versenyhátrányba kerülhet. Koszovó vitatott államisága ugyanakkor minden bizonnyal nem fogja megakadályozni a közeledést. A koszovói államot az Egyesült Államok és az Európai Unió hozta létre, az általuk vallott demokratikus eszmények szerint, a lehető legjobbnak gondolt intézményi felépítéssel és az euró mint hivatalos fizetőeszköz bevezetésével. Minden eddigi erőfeszítés értelmét vesztené, ha ezekután a leggyengébb gazdasággal bíró Koszovót kizárnák az előnyökből, melyek a régió többi, ráadásul fejlettebb országának elérhetőek. Tekintettel az el nem ismerő országok érzékenységre, a kapcsolatépítés az 1244-es BT-határozatra és a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleményére való hivatkozással zajlik, anélkül, hogy ez bármilyen formában befolyásolná a Koszovó státuszával kapcsolatos tagállami álláspontokat. A Stabilizációs és Társulási Megállapodást is egy ilyen kitéttel fogják aláírni, s feltehetőleg ebben a formában már az öt szóban forgó állam is kész lesz ratifikálni.

Még fontosabb, a mindennapokban jelentkező probléma a koszovóiakra vonatkozó vízumkényszer. Annak idején a titói Jugoszlávia a két hidegháborús blokk között, az el nem kötelezettek mozgalmának vezetőjeként komoly nemzetközi tekintélynek örvendett, s ennek az egyik legfőbb gyakorlati haszna a vízummentes utazás volt, melynek előnyeit értelemszerűen a koszovói albánok is élvezhették.¹⁵³ Ennek visszaszerzése lehet az EU-integráció egyik nagy eredménye a közeljövőben. Tudni kell, hogy a vízummentes utazás kiterjed nemcsak huszonnégy EU-tagállamra, hanem többek között Svájcra

is, ahol Németország és Franciaország mellett a legnagyobb koszovói albán diaszpóra él.¹⁵⁴ A vízumliberalizáció a Nyugat Balkánon a 2000-es évek elején indult, s 2010 óta a vízummentesség kiterjed Albániára és Bosznia-Hercegovinára is, így a koszovóiak az egyetlenek a térségben, akiknek továbbra is vízumra van szükségük az Európai Unióba való beutazáshoz. Kiskapukat persze lehet találni: az utóbbi években egyre elterjedtebb az „állampolgársági turizmus”: Macedóniában vagy Albániában a koszovói albánok könnyedén megszerezhetik az állampolgárságot, s ezzel egyidejűleg a szabad beutazás jogát.¹⁵⁵

A koszovói vízumdialógus 2012 januárjában vette kezdetét a Stabilizációs és Társulási Folyamat keretében. A teljes vízummenteségre csak hosszabb távon lehet esélye Koszovónak, a folyamat első állomása a vízumkönnyítés lesz, ami egyszerre jelenthet gyorsított ügymenetet és alacsonyabb díjtételeket (35 euró az addigi 60 helyett).

Egyik országban sem ez a külpolitika prioritása, ám mégis ha euroatlanti integrációról beszélünk, mindenképp szükséges röviden szót ejteni a NATO-tagság esélyeiről, hiszen az EU és NATO-csatlakozás együtt haladt a szovjet blokkból kiszakadó Közép-Európa esetében és ugyanez mondható el a posztjugoszláv térségről: Szlovénia és Horvátország is az EU-val való csatlakozási tárgyalásokkal párhuzamosan közeledett a NATO-hoz. Az 1999-es légitámadásokkal összefüggésben a szerb közvéleményben továbbra is erősen él a NATO-ellenesség. 2006 decemberében csatlakozott ugyan az ország a Békepartnerséghez (PfP),¹⁵⁶ de nincs kormányzati szándék a kapcsolatok szorosabbra fűzésére. Általában a PfP mint a NATO-tagság előszobája jelenik meg (a közép-európai országok esetében ez volt a helyzet a kilencvenes években), a NATO–Szerbia kapcsolatoknak viszont hosszútávon ez lehet az ideális kerete. Ennek megfelelően a szerb vezetés a Békepartnerségről szóló keretdokumentum aláírásakor nem is jelezte csatlakozási szándékát.¹⁵⁷

Koszovónak a NATO-val is speciális kapcsolata van, annál is inkább, mert lassan tizenöt éve állomásoznak területén a szervezet békefenntartói. Koszovói részről érthető a közeledés igénye, hiszen a katonai szövetségben való tagság nagyobb biztonságérzetet adhatna az esetlegesen feléledő szerb revansizmussal szemben. Ugyanakkor a teljes jogú tagság felé vezető úton ugyanazzal a problémával találkozhatják szembe magukat, amely az EU-csatlakozás esélyeit is nagyban csökkenti: a Koszovót el nem ismerő országok (a NATO esetében Görögország, Spanyolország, Románia és Szlovákia) ellenállása és várható vétója.¹⁵⁸ Ugyanúgy blokkolnák Koszovó felvételét, mint teszik azt a görögök hosszú évek óta kitartóan Macedónia esetében. Koszovó 2012 júliusában adta be jelentkezését a Békepartnerségben való részvételre – ennek várhatóan nem is lesz akadálya, mint ahogy Macedónia esetében sem volt.

A szerb–albán közeledés további esélyei

Koszovó függetlenségének ténye jelenleg már senki előtt nem kétséges. 2012 szeptemberében lejárt a nemzetközi polgári képviselő mandátuma és megszűnt a nemzetközi ellenőrzést gyakorló Irányító Csoport. Ez újabb komoly előrelépés volt Koszovó teljes szuverenitása felé. Az ország irányítása egyre inkább Pristina kezébe kerül: az UNMIK szerepe már marginális, a koszovói EBESZ-misszió (OMiK) létszáma is jelentősen lecsökkent napjainkra. A biztonsági helyzet javulásának és a központi kormány erősödésének köszönhetően a NATO-kontingensre is kisebb terhek hárulnak. A szervezet védelmi miniszterei 2009 nyarán fokozatos csapatcsökkentésről döntettek, a KFOR-misszió létszáma jelenleg már alig ötezer főt számlál.¹⁵⁹ Az EULEX mandátumát 2014 derekán további két évvel meghosszabbították, de a misszió létszáma és jogkörei fokozatosan szűkülnek.¹⁶⁰ 2009-től működik a Koszovói Biztonsági Erő, melynek hivatalos feladatát a polgári védelem, katasztrófavédelem (pl. földrengés, erdőtüzek, havazás miatt elzárt települések),

illetve az aknamentesítés jelenti, de minden adott hozzá, hogy a koszovói hadsereg alapja lehessen. Hashim Thaçi 2014. márciusi bejelentése szerint 2019-re állhat fel a hadsereg.¹⁶¹

Koszovó államisága azonban továbbra is vitatott, a nemzetközi elismerés részlegessége miatt továbbra is hiába várják, hogy az ENSZ és ezáltal a nemzetközi közösség teljes jogú tagjai lehessenek. Ahhoz hogy ez megtörténjen, elsősorban Szerbia elismerésére van szükség: ezt követően egyetlen másik állam sem fogja tudni hitelesen azt az álláspontot képviselni, hogy Koszovó Szerbia része, amikor már maguk a szerbek is feladták ezt az álláspontot.¹⁶² Előbb-utóbb sor fog rá kerülni, csak az ideje kérdéses. Szerbia jövődöbéli EU-csatlakozása olyan alkalom lehet, ami új áttöréssel szolgál a koszovói kérdésben. Az EU álláspontja egyelőre inkább azt mutatja, hogy Szerbiának nem kell elismernie Koszovót, csak meg kell találnia az együttműködés pragmatikus módját. Ugyanakkor számos olyan megnyilatkozás hangzott el az EU tisztségviselői részéről, hogy Szerbia mégis csak Koszovó elismerése után nyerhet felvételt, a belépéshez a kapcsolatok normalizálása nem elég.¹⁶³

Fontos emlékeztetni, hogy hazánk is rákényszerült a szomszédokkal való kapcsolatok rendezésére az euroatlanti integráció hajnalán: a Horn-kormány az integrációt szem előtt tartva kötött előnytelen, a határok sérthetetlenségét elfogadó, ám kisebbségvédelmi garanciákat nem tartalmazó alapszerződést Szlovákiával és Romániával.¹⁶⁴ Mivel az Európai Unióban a tagfelvétel egyhangúságot igényel, elvileg bármelyik állam ugyanígy rászoríthatja Szerbiát Koszovó elismerésére és a *status quo* elfogadására.

Egy ilyen lépés természetesen még óriási port kavarna, nincs is olyan komoly politikus Belgrádban, aki nyíltan vállalná Koszovó mint állam elismerését. Viszont vannak népszerűbb ötletek, amik mentén államelismerés nélkül rendezhetők lennének a státuszkérdés körüli ellentétek. Ezek lényegüket tekintve konszolidált és szoros kapcsolatok kialakítását célozzák Koszovó és Szerbia között: volt szó Hong-Kong példáján egy nagyon laza függés fenntartásáról vagy a tajvani modell alkalmazásáról, ami Koszovó függetlenségének mértékét nem csökkenti, viszont kevésbé sérti a szerb nemzeti öntudatot.¹⁶⁵ Jelenleg ennél reálisabbnak látszik a két Németország példájának követése: az NSZK és az NDK az 1972-es alapszerződéssel egymás kölcsönös elismerése nélkül rendezte államközi kapcsolatait, elfogadták egymás szuverenitását saját területük felett és állandó képviselőket nyitottak a másik fővárosában.

Afelől ma már nem lehet kétségünk, hogy a szerb–albán közeledés egy egyenesvonalú fejlődés – csak a végpontja kérdéses. Rövidtávon a német modell másolásának van a legjobb esélye, de egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy Szerbia belátható időn belül (még a mi életünkben) elismeri Koszovót. Addig a békefolyamat a technikai tárgyalások mellett egy másik síkon is megindulhat: a közeledés szimbolikus, gesztusértékű formáit a kultúrdiplomácia és sportdiplomácia eszközeiben találjuk. A kulturális diplomácia része lehet diákcsera program, vendégoktatás, közös kutatások, tankönyvegyeztetés, a kulturális intézetek szervezésében kulturális hetek vagy évadok szervezése, kiállítások, filmhét, hangverseny – és ez a sor még hosszan folytatható. Ezek mind-mind olyan együttműködési formák, melyek a másik jobb megismerése által a közeledést az állam alatti szinten is előbbre vihetik.

És hogy lesz valaha Szerbia–Koszovó vb-selejtező? Ami azt illeti, focicsapata már Koszovónak is van. Egyelőre ugyan még nem tagja az ország a Nemzetközi Labdarúgószövetségnek, de 2014 márciusában sor került a válogatott várva várt első hivatalos fellépésére – a mitrovicai bemutatkozó mérkőzés 17 ezer néző előtt gól nélküli döntetlent hozott Haiti ellen.¹⁶⁶ Mondani sem kell, hogy nem lenne szerencsés épp egy focimeccsel kezdeni a kibékülést, ezt össze a botrányba fulladt Szerbia–Albánia mérkőzés is megmutatta. A sportdiplomácia erejét mégsem lehet túlbecsülni. Ha nem is labdarúgásban, de más sportágakban középtávon is jók arra az esélyek, hogy egymás csapatait vendégül lássák – az összes technikai megállapodásnál nagyobb lélektani hatása lehet, ha felvonják

Szerbiában a koszovói lobogót és eljátsszák az albán aranyérmesnek a koszovói himnusz. Hogy ez mennyire nem a valóságtól elrugaszkodott gondolat, azt mi sem jelzi jobban, minthogy 2013-ban Észak-Korea és Dél-Korea között ugyanez már lejátszódott.¹⁶⁷

A 2014 tavaszán tartott szerbiai parlamenti választások is igazolták azt a feltevésünket, hogy a nacionalista tábor és a nyugatbarát erők közötti erőviszonyok végérvényesen megváltoztak: már nincs olyan párt a *skupština*-ban, amely ellenezné a koszovói rendezési folyamatot vagy szkeptikus lenne az Európai Uniót illetően.¹⁶⁸ A nagyobbik kormánypárt, a Szerb Haladó Párt (SNS) abszolút többséget szerzett a parlamentben, így a köztársasági elnök mellett most már a kormányfőt is az SNS adja: az addigi miniszterelnök-helyettes, Aleksandar Vučić alakíthatott kormányt.¹⁶⁹ Noha az SNS annak idején az ultranacionalista Szerb Radikális Pártból vált ki, ma már elkötelezett Szerbia európai jövője mellett.

Ha a teljes jogú ENSZ-tagság nem is érhető el az elkövetkező néhány évben, Koszovónak lesz lehetősége kibontakozni a nemzetközi szinten. 2009-ben beléptek a Nemzetközi Valutaalapba (IMF), 2012 végén felvételt nyertek az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) tagjai közé,¹⁷⁰ s 2013 nyarán keretmegállapodást kötöttek az Európai Beruházási Bankkal (EIB). A Regionális Együttműködési Tanácsnak (RCC)¹⁷¹ 2013 februárjában váltak tagjaivá.¹⁷² A CEFTA az a keret, ahol a következő években a regionális szabadkereskedelem is tovább fejlődhet. Hamarosan csatlakozhat az ország újabb nemzetközi szervezetekhez, mindenekelőtt az ENSZ szakosított szerveihez (Egészségügyi Világszervezet, UNESCO, Nemzetközi Távközlési Egyesület, Világbank), az Európa Tanácshoz és az EBESZ-hez. Saját tartományneve lehet a világhálón („ks” végződés), részt vehet a nagy múltú Eurovíziós Dalfesztiválon, beléphet nemzetközi sportszervezetekbe, sportolói koszovói színeken indulhatnak (a legutóbbi, londoni olimpián a koszovóiak függetlenként, az olimpiai zászló alatt álltak rajthoz).

A koszovói válság felölelte az elmúlt három évtizedet. 1981-ben kezdődött, 1998–1999-ben véres háborúban csúcsosodott ki, s ezt követően nagy nehézségek árán, nemzetközi felügyelet mellett került nyugvópontra. Az ellentétek meg nem szűntek, de a nyugati erőfeszítések nem voltak hatástalanok: a koszovói válság már befagyott konfliktus, amely valószínűbb, hogy idővel kimúlik, mintsem hogy újra lángra kap. Hozzunk magyar párhuzamot, mert az áll hozzánk a legközelebb: Erdély az önálló államiság szimbóluma volt Magyarország három részre szakadása után. És mégis, harminc évvel Trianon után már nem a „nem, nem, soha” töltötte ki az emberek napjait. Persze az, hogy a revízió lekerült a napirendről, nem kis mértékben a nemzetközi politikai környezet kedvezőtlen változásának volt betudható. De változtak az emberek is. És ami Szerbiában a mostani generációnak feldolgozhatatlan nemzeti tragédia, két emberöltővel később történelem lesz. Nem fognak legyinteni rá, mert az igazságtalanság és a kisnemzeti lét mindig fáj. De lassan újrendeződik, hogy mi fontos, mi kevésbé. És a 2008-ban elszakadt, de etnikailag valójában már jóval korábban elvesztett területhez való vég nélküli ragaszkodás már egyszerre lesz megmosolyogtató és káros, szalonképtelen sovinizmus.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

CEFTA	Central European Free Trade Agreement – Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás
DS	Demokratska stranka – Demokrata Párt
DSS	Demokratska stranka Srbije – Szerbiai Demokrata Párt
EBESZ	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development – Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank
EIB	European Investment Bank – Európai Beruházási Bank
EULEX	European Union Rule of Law Mission in Kosovo – az Európai Unió Jogállamiság Missziója
EUSR	European Union Special Representative – az Európai Unió különleges megbízottja
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development – Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank
ICG	International Crisis Group – Nemzetközi Válságcsoport
ICJ	International Court of Justice – Nemzetközi Bíróság
ICO	International Civilian Office – Nemzetközi Polgári Iroda
ICR	International Civilian Representative – Nemzetközi Polgári Képviselő
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – Volt Jugoszlávia Nemzetközi Törvényszék
IMF	International Monetary Fund – Nemzetközi Valutaalap
IOM	International Organization for Migration – Nemzetközi Migrációs Szervezet
IPA	Instrument for Pre-Accession Assistance – előcsatlakozási támogatási eszköz (EU)
ISG	International Steering Group – Nemzetközi Irányító Csoport
ITU	International Telecommunication Union – Nemzetközi Távközlési Egyesület
KFOR	Kosovo Force
KPC	Kosovo Protection Force – Koszovói Védelmi Erő
KSF	Kosovo Security Force – Koszovói Biztonsági Erő
LDK	Lidhja Demokratike e Kosovës – Koszovói Demokratikus Liga
NATO	North Atlantic Treaty Organisation – Észak-atlanti Szerződés Szervezete
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet
OMiK	OSCE Mission in Kosovo – az EBESZ koszovói missziója
PDK	Partia Demokratike e Kosovës – Koszovói Demokrata Párt
PfP	Partnership for Peace – Partnerség a békéért / Békepartnerség
RCC	Regional Cooperation Council – Regionális Együttműködési Tanács
SAA	Stabilisation and Association Agreement – Stabilizációs és Társulási Megállapodás
SAP	Stabilisation and Association Process – Stabilizációs és Társulási Folyamat
SEECp	South-East European Cooperation Process – Délkelet-európai Együttműködési Folyamat
SNS	Srpska Napredna Stranka – Szerb Haladó Párt
SPS	Socijalistička partija Srbije – Szerbiai Szocialista Párt
SPSE	Stability Pact for South Eastern Europe – Délkelet-Európai Stabilitási Paktum
SRS	Srpska radikalna stranka – Szerb Radikális Párt
SRSG	Special Representative of the Secretary-General – az ENSZ főtítkár különleges képviselője
UÇK	Ushtria Çlirimtare e Kosovës – Koszovói Felszabadítási Hadsereg
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees – az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztossága
UNMiK	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo – az ENSZ Ideiglenes Koszovói Közigazgatási Missziója
URS	Ujedinjeni regioni Srbije – Szerbia Egyesült Régiói

JEGYZETEK

- 1 Malcolm, Noel: Kosovo: A short history. London, Pan Books, 2002. 260.
- 2 Juhász József: Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története. Budapest, Aula Kiadó, 1999. 76.
- 3 Juhász József – Magyar István – Tálás Péter – Valki László: Koszovó. Egy válság anatómiája. Budapest, Osiris Kiadó, 2000. 21.
- 4 Ker-Lindsay, James: From autonomy to independence: the evolution of international thinking on Kosovo, 1998–2005. In: Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 2009/2. 143.
- 5 Juhász József: Koszovó útja a függetlenségig. In: Nemzet és biztonság, 2008/1. 68.
- 6 Judah, Tim: Kosovo: What everyone needs to know. Oxford, Oxford University Press, 2008. 72.
- 7 Juhász, i. m. 1999, 288.
- 8 Bíró László: Az Ahtisaari-javaslat. Balkán-tanulmányok Központ, 2007(b). 2. Elérhető az academia.edu adatbázisában: http://www.academia.edu/2589588/Az_Ahtisaarijavaslat_A_legujabb_nemzetkozi_javaslat_a_koszovoi_kerdes_szeles_koru_rendezerese
- 9 Juhász, i. m. 1999, 287.
- 10 Juhász *et al.*, i. m. 61.
- 11 Caplan, Richard: International diplomacy and the crisis in Kosovo. In: International Affairs, 1998/4. 748–749.
- 12 Hehir, Aidan: Kosovo and the international community. In: Hehir, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: The international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 6.
- 13 Sotirović, Vladislav: Koszovó csomója. In: Beszélő 1999/6. 34.
- 14 Juhász *et al.*, i. m. 57.
- 15 Uo. 94.
- 16 Judah, i. m. 2008, 84.
- 17 Hilpold, Peter: The Kosovo opinion of 22 July 2010: historical, political and legal prerequisites. In: Hilpold, Peter (szerk.): Kosovo and international law: the ICJ advisory opinion of 22 July 2010. Amsterdam, Martinus Nijhoff Publishers, 2012. 8.
- 18 Juhász *et al.*, i. m. 198–199.
- 19 Juhász, i. m. 2008, 69.
- 20 Sotirović, i. m. 33.
- 21 Juhász, i. m. 1999, 294.
- 22 Szilágyi Imre: Koszovó státuszának kérdése. Magyar Külügyi Intézet, 2008(b). 10. Elérhető az MKI elemzései között: <http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=FWLKNB>
- 23 International Crisis Group (ICG): A Kosovo Roadmap I. Addressing Final Status. 2002(a), 4. Elérhető az ICG honlapján: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Kosovo%2029.pdf>
- 24 Hilpold, i. m. 8.
- 25 Juhász, i. m. 1999, 295.
- 26 Bieber, Florian – Daskalovski, Zidas: Understanding the war in Kosovo. London, Routledge, 2009. 105.
- 27 Hehir, Aidan: Microcosm, guinea pig or *sui generis*? Assessing international engagement with Kosovo. In: Hehir, Aidan (szerk.): Kosovo, intervention and statebuilding: The international community and the transition to independence. London, Routledge, 2010. 187.
- 28 Ker-Lindsay, i. m. 2009, 146.
- 29 Szilágyi, i. m. 2008(b), 11.
- 30 Judah, i. m. 2008, 87.
- 31 Juhász *et al.*, i. m. 350.
- 32 Az ENSZ Biztonsági Tanács 1244. számú határozata Koszovóról (1999. június 10.). In: Regio, 2008/2. 101.
- 33 ICG, i. m. 2002(a), 2.
- 34 Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről. In: Külügyi Szemle, 2010/4. 56.
- 35 Ker-Lindsay, i. m. 2009, 148.
- 36 Szilágyi, i. m. 2008(b), 13.
- 37 International Crisis Group (ICG): A Kosovo Roadmap II. Internal Benchmarks. 2002(b), 4. Elérhető az ICG honlapján: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Kosovo%2030.pdf>
- 38 Uo. 5.
- 39 Szilágyi, i. m. 2008(b), 17.
- 40 Ker-Lindsay, i. m. 2009, 150.
- 41 Judah, Tim: Kivárás a Balkánon. In: Beszélő, 2005/9. 46.
- 42 Hehir, i. m. 3.
- 43 Hilpold, i. m. 16.
- 44 ICG, i. m. 2002(a), 6–7.
- 45 Ker-Lindsay, i. m. 2009, 151.
- 46 Juhász, i. m. 2008, 71.
- 47 International Crisis Group (ICG): Kosovo's First Month. 2008, 10. Elérhető az ICG honlapján: http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/b47_kosovo_first_month.pdf
- 48 International Crisis Group (ICG): Kosovo and Serbia after the ICJ Opinion. 2010, 3. Elérhető az ICG honlapján: www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/206%20Kosovo%20and%20Serbia%20after%20the%20ICJ%20Opinion-1.pdf
- 49 A Független Nemzetközi „Koszovó–Bizottság” jelentése. In: Pro Minoritate, 2001/1. 136.
- 50 ICG, i. m. 2008, 21.
- 51 Bíró, i. m. 2007(b), 5.
- 52 A Független Nemzetközi „Koszovó–Bizottság” jelentése, i. m. 132.
- 53 Judah, i. m. 2008, 5.

- 54 Szilágyi Imre: Szerb–albán tárgyalások. Magyar Külügyi Intézet, 2011(b), 7. Elérhető az MKI elemzése között: <http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=CBGTLLR>
- 55 ICG, i. m. 2010, 13.
- 56 A Független Nemzetközi „Koszovó–Bizottság” jelentése, 133.
- 57 Kostić, Roland – Krampe, Florian – Swain, Ashok: Liberal State-Building and Environmental Security: The international community between trade-off and carelessness. In: Amer, Ramses – Swain, Ashok – Öjendal, Joakim (szerk.): *The security–development nexus. Peace, conflict and development.* London, Anthem Press, 2013. 58.
- 58 ICG, i. m. 2010, 14.
- 59 Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről. Grotius Tudományos Folyóirat, 2013. 7. Elérhető: http://www.grotius.hu/doc/pub/RJXCSI/2013-12-01_valki_laszlo_valaszolhatott-volna-maskent-haga.pdf
- 60 Partition is the best answer to the Kosovo question. *The Independent*, 2007. december 5. Elérhető a napilap online archívumában: <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/ivor-roberts-partition-is-the-best-answer-to-the-kosovo-question-762827.html>
- 61 Weller, Marc: Kosovo’s final status. In: *International Affairs*, 2008/6. (a) 1226.
- 62 Szilágyi, i. m. 2011(b), 8.
- 63 Szilágyi, i. m. 2008(b), 24.
- 64 Várady Nóra: Koszovói körkép: válságok és választások. In: *Nemzet és Biztonság*, 2010/2. 18–19.
- 65 Bíró, i. m. 2007(b), 4.
- 66 Ker-Lindsay, James: Preventing the emergence of self-determination as a norm of secession: an assessment of the Kosovo ‘unique case’ argument. In: *Europe-Asia Studies*, 2013/5. 846.
- 67 Az Ahtisaari-terv (*Comprehensive proposal for the Kosovo Status Settlement*, 2007. március 26.), 54. Elérhető: www.unosek.org/docref/comprehensive_proposal-english.pdf
- 68 Martti Ahtisaari ajánlása Koszovó státuszára az ENSZ főtítkárhoz benyújtott jelentésében (2007. március 26.), 3. Elérhető: <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>
- 69 Uo. 22–31.
- 70 ICG, i. m. 2010, 9.
- 71 Bíró, i. m. 2007(b), 4–5.
- 72 Judah, i. m. 2006, 47.
- 73 Ker-Lindsay, i. m. 2009, 151.
- 74 Judah, i. m. 2008, 110.
- 75 Bíró, i. m. 2007(b), 8.
- 76 Orosz Anna: Szerbia külpolitikája a koszovói háború lezárulásától a tartomány függetlenedéséig. Grotius Tudományos Folyóirat, 2008. 13. Elérhető: http://www.grotius.hu/doc/pub/FKRUIW/81%20orosz_anna.pdf
- 77 Judah, i. m. 2008, 138.
- 78 Bono, Giovanna: Explaining the international administration’s failures in the security and justice areas. In: Hehir, Aidan (szerk.): *Kosovo, intervention and statebuilding: the international community and the transition to independence.* London, Routledge, 2010. 140.
- 79 Vincze Dalma: A NATO átalakuló koszovói jelenléte. In: *Magyar Külügyi Szemle* 2011/2. 126.
- 80 International Crisis Group (ICG): *Kosovo and Serbia: A little goodwill could go a long way.* 2012, 3. Elérhető az ICG honlapján: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/215-kosovo-and-serbia-a-little-goodwill-could-go-a-long-way.aspx>
- 81 ICG, i. m. 2010, 10.
- 82 ICG, i. m. 2008, 11.
- 83 Kajtár Gábor: Merre tovább Koszovó? In: *Élet és Irodalom*, 2010/30. 19.
- 84 Weller, i. m. 2008(a), 1234.
- 85 Makai József: Szerbiai erőátcsoportosítás. Koszovó elszakadása és a szerb kormány bukása. In: *Nemzet és Biztonság*, 2008/4.(b) 19.
- 86 ICG, i. m. 2010, 2.
- 87 A Nemzetközi Irányító Csoport (*International Steering Group*) tagjai az EU azon tagállamai voltak, melyek elismerik Koszovó függetlenségét, továbbá az Egyesült Államok, Norvégia, Törökország és a megalakuláskor még a csatlakozás előtt álló Horvátország.
- 88 Balla Lóránt – Fodor Attila – Sipos István: Kérdések és dilemmák. Koszovó függetlenségének három éve. In: *Európai Tükör*, 2011/16. 51.
- 89 Judah, i. m. 2008, 115.
- 90 Uo. 5.
- 91 ICG, i. m. 2002(a), 18.
- 92 Orosz, i. m. 12.
- 93 ICG, i. m. 2008, 2.
- 94 Pandúr József: A Nyugat-Balkán Koszovó függetlenné válása után. In: *Pro minoritate*, 2008/3. 126.
- 95 Varga László: Szerbiai európai integrációs helyzetkép. In: *Európai Tükör*, 2011/6. 86.
- 96 Pandúr, i. m. 127.
- 97 Valki, i. m. 2013, 12.
- 98 Huszka Beáta: Óvatos optimizmus Szerbiából – a kormány eddigi mérlege. Magyar Külügyi Intézet, 2013(c). 6. Elérhető az MKI elemzése között: http://kki.gov.hu/download/0/69/b0000/Elemzesek_2013_07_%C3%93vatos_optimizmus_Szerbi%C3%A1_.pdf
- 99 Huszka Beáta: Előrehozott választások Szerbiában – meglepetések nélkül. Magyar Külügyi Intézet, 2014. 3. Elérhető az MKI elemzése között: <http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=GCKNNI>
- 100 Orosz, i. m. 18.
- 101 Huszka Beáta: The EU–Serbia–Kosovo triangle: an enduring impasse. Magyar Külügyi Intézet, 2013(b). 12. Elérhető az MKI elemzése között: <http://www.kulugyiintezet.hu/pub/displ.asp?id=HRIIHM>

- 102 International Crisis Group (ICG): Serbia and Kosovo: the path to normalisation. 2013, 20. elérhető az ICG honlapján: <http://www.crisisgroup.org/~media/files/europe/balkans/kosovo/223-serbia-and-kosovo-the-path-to-normalisation.pdf>
- 103 ICG, i. m. 2012, 11.
- 104 Szilágyi, i. m. 2011(b), 6.
- 105 Uo, 3.
- 106 Huszka, i. m. 2013(b), 3.
- 107 ICG, i. m. 2013, 2.
- 108 Huszka Beáta: Történelmi egyezmény Észak-Koszovóról: az EU-diplomácia sikere. Magyar Külügyi Intézet, 2013(a), 4. Elérhető az MKI elemzése között: http://kki.gov.hu/download/d/59/b0000/Elemzesek_2013_04_T%C3%B6rt%C3%A9nelmi_egyemz%C3%A9ny_%C3%89sza_.pdf
- 109 ICG, i. m. 2010, 20.
- 110 ICG, i. m. 2013, 5.
- 111 ICG, i. m. 2012, 9.
- 112 ICG, i. m. 2013, 19.
- 113 ICG, i. m. 2010, 8.
- 114 ICG, i. m. 2013, 10.
- 115 ICG, i. m. 2010, 10.
- 116 Judah, i. m. 2008, 103.
- 117 ICG, i. m. 2008, 7.
- 118 Judah, i. m. 2008, 102.
- 119 Kosovo's new government: in with the old, in with the new. Financial Times, 2014. december 10. Elérhető: <http://blogs.ft.com/beyond-brics/2014/12/10/kosovos-new-government-in-with-the-old-in-with-the-new/?Authorised=false>
- 120 ICG, i. m. 2013, 24.
- 121 ICG, i. m. 2012, 5.
- 122 ICG, i. m. 2013, 1.
- 123 Uo. 11.
- 124 Huszka, i. m. 2013(b), 7.
- 125 Judah, i. m. 2008, 100.
- 126 ICG, i. m. 2012, 12.
- 127 ICG, i. m. 2012, 1.
- 128 ICG, i. m. 2013, 2.
- 129 Uo. 17.
- 130 A 2013. április 19-i Brüsszeli Megállapodás Koszovó és Szerbia között (*First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations*), 7. pont. Elérhető: <http://www.rts.rs/upload/storyBoxFileData/2013/04/20/3224318/Originalni%20tekst%20Predloga%20sporazuma.pdf>
- 131 Huszka, i. m. 2013(a), 3.
- 132 ICG, i. m. 2013, 21.
- 133 Az Európai Bizottság előrehaladási jelentése Koszovóról (*Kosovo Progress Report*), 2013, 6. Elérhető: http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/documents/eu_kosovo/ks_progress_report_2013_en.pdf
- 134 Uo. 5.
- 135 Huszka, i. m. 2013(b), 10.
- 136 Brüsszeli Megállapodás, i. m. 14. pont.
- 137 ICG, i. m. 2010, 21.
- 138 Huszka, i. m. 2013(c), 3.
- 139 Huszka, i. m. 2013(b), 10.
- 140 Kormányjelentés Magyarország európai uniós tagságával összefüggő kérdésekről és az európai integráció helyzetéről. In: Európai Tükör, 2014/1. 106.
- 141 A Stabilizációs és Társulási Folyamat (SAP) az Európai Unió Nyugat-Balkánra vonatkozó együttműködése annak érdekében, hogy felkészítsék a térség országait az EU-csatlakozásra. A SAP 2000-ben a zágábi csúcstalálkozón indult. Az egyes országokkal kötött Stabilizációs és Társulási Megállapodás (SAA) keretében az Unió technikai és anyagi segítséget biztosít és kedvezményes bejutást enged a közösség belső piacára, a tagságra pályázó országok pedig cserébe politikai, gazdasági reformokat vállalnak, valamint az uniós jog átvételét.
- 142 Kormányjelentés Magyarország európai uniós tagságával összefüggő kérdésekről és az európai integráció helyzetéről, i. m. 108.
- 143 Az Európai Bizottság előrehaladási jelentése Koszovóról, i. m. 15.
- 144 Az Egyesült Államok külügyminisztériumának éves jelentése a nemzetközi kábítószer-kereskedelemlről (International Narcotics Control Strategy Report, 2010), 394. Elérhető: <http://www.state.gov/documents/organization/137411.pdf>
- 145 ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bünmegelőzési Hivatal (UNODC) 2013-as jelentése a koszovói korrupcióról, 5. Elérhető: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Kosovo_Business_corruption_report_EN.pdf
- 146 Az Európai Bizottság előrehaladási jelentése Koszovóról, i. m. 18.
- 147 Várady, i. m. 23.
- 148 Az Európai Bizottság előrehaladási jelentése Koszovóról, i. m. 22.
- 149 Az Eurostat 2013-as jelentése az EU-csatlakozás előtt álló országok népesedési és társadalmi helyzetéről, 4. Elérhető: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-30-12-128/EN/KS-30-12-128-EN.PDF
- 150 Balla *et al.*, i. m. 54.
- 151 A magyar Nemzeti Külgazdasági Hivatal (HITA) országismertetője Koszovóról, 2. Elérhető: <http://www.hita.hu/Region/Kosovo/Info>
- 152 Az Európai Bizottság előrehaladási jelentése Koszovóról, i. m. 4.
- 153 Balla *et al.*, 48.
- 154 Varga, i. m. 84.
- 155 Balla *et al.*, 52.
- 156 Vincze, i. m. 123.
- 157 Varga, i. m. 86.
- 158 Kosovo's path towards the NATO Partnership for Peace (PfP) programme. A Kosovar Center for Security Studies elemzése. Elérhető az intézet honlapján: http://www.qkss.org/repository/docs/Kosovo%27s_Path_towards_the_NATO_Partnership_for_Peace_Programme_839019.PDF

- 159 Vincze, i. m. 127.
- 160 Kormányjelentés Magyarország európai uniós tagságával összefüggő kérdésekről és az európai integráció helyzetéről, i. m., 114. Kosovo assembly adopts law on special court. B92 (szerbiai hírportál), 2014. április 23. Elérhető: http://www.b92.net/eng/news/crimes.php?yyyy=2014&mm=04&dd=23&nav_id=90089
- 161 Kosovo to create national army of 5,000 soldiers. Reuters, 2014. március 4. Elérhető: <http://uk.reuters.com/article/2014/03/04/uk-kosovo-army-idUKBREA231E620140304>
- 162 Hannum, Hurst: The advisory opinion on Kosovo: an opportunity lost, or a poisoned chalice refused? In: Leiden Journal of International Law, 2011/1. 159.
- 163 Huszka, i. m. 2013(b), 11.
- 164 Györi Szabó Róbert: A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig. Budapest, Helikon Kiadó, 2012. 368.
- 165 ICG, i. m. 2012, 8.
- 166 Kosovo footballers draw with Haiti in Mitrovica debut. BBC News, 2014. március 5. Elérhető: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26451936>
- 167 South Korean Wins Gold in North Korean Capital. The New York Times, 2013. szeptember 14. Elérhető: http://www.nytimes.com/2013/09/15/sports/south-korean-wins-gold-in-north-korean-capital.html?_r=0
- 168 Huszka, i. m. 2014, 3.
- 169 A második helyen a 2012-től Ivica Dačić személyében az eddigi miniszterelnököt adó Szerbiai Szocialista Párt (SPS) zárt. Dačić az új kormánynak is tagja marad, a külügyi tárca élére került. Támogatottsága drámain visszaesett, de azért a bejutási küszöböt elérte a Demokrata Párt, miként a belőle a közelmúltban kivált Új Demokrata Párt is. Továbbra is ott lesz a parlamentben a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ), valamint a dél-szerbiai albánok és a bosnyák kisebbség pártja.
- 170 ICG, i. m. 2013, 6.
- 171 A szarajevói székhelyű szervezet 2008-ban lépett a Délkelet-Európai Stabilitási Paktum (SPSE) helyébe, melyet még a koszovói háború lezárása után hoztak létre. Tagjai között megtaláljuk az Európai Unió tagállamait, más európai országokat, köztük a Nyugat-Balkán valamennyi államát, az Egyesült Államokat, Kanadát, nemzetközi pénzügyi intézményeket (EBRD, EIB, IBRD), más jelentős nemzetközi szervezeteket (ENSZ, NATO, EBESZ, OECD, IOM, Európa Tanács) és az Európai Unió részéről a Bizottság és a külügyi főképviselő delegáltját. Az RCC feladata a Délkelet-európai Együttműködési Folyamat (SEECF) végrehajtása, vagyis a regionális partnerségi folyamatok koordinációja és fejlesztése (pl. szabadkereskedelmi megállapodások).
- 172 Az Európai Bizottság előrehaladási jelentése Koszovóról, i. m. 20.